

ICOMOS HÍRADÓ

a Magyar Nemzeti Bizottság közleményei

32. évfolyam -- 1. szám

2024. február

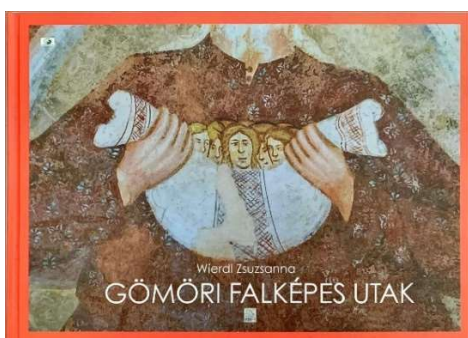
A TARTALOMBÓL

ICOMOS fiatalok Debrecenben

Építészeti konferencia Miskolcon

Könyvajánló

ICOMOS - MÉSZ együttműködési megállapodás

Pataki Emőke kiállítása Debrecenben

Bontják a tököli óvóhelyet

Vita: Fertőrákos településképeről

Nyilatkozat a magyar építészek székházáért

Lapszemle Zsámbékról

Elismerések a műemlékvédelem területén végzett munkásságért

AZ ICOMOS MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁG FELHÍVÁSA A 2023. ÉVI MÖLLER ISTVÁN EMLÉKÉREM ADOMÁNYOZÁSÁRA

Búcsúzunk...

elhunyt Dr. Végh András

ICOMOS fiatalok Debrecenben

A Fiatal Műemlékvédők Fóruma 2023. november 25-én Debrecenbe látogatott, szakmai vendéglátónk a Debreceni Egyetem Műszaki Kar Építészmérnöki Tanszéke volt, a vezetést Kovács Péter DLA és Szuszik Dóra vállalták. A tanulmányi kirándulás fő témája a Fórum éves programjához igazodva Debrecen második világháború utáni építészetének tanulmányozása volt. Ismét felmerült a korszak, illetve a stílus helyes megnevezésének a kérdése, Kovács Péter javaslata a német nachkriegsmoderne, azaz háború utáni modern fogalom használata volt.

A szakmai program a Nagyállomás épületében kezdődött, ami arra is motiválta a résztvevők többségét, hogy az utazáshoz a környezetbarát, gyors közlekedési módot: a vasutat válassza. Az állomás épületét a második világháborúban elpusztult korábbi épület helyén Kelemen László tervezte, 1961-re lett kész.

A program résztvevői a Nagyállomás épületében (fotó: Veöreös András)

Az épület anyaghasználata, formai jegyei komoly vitát generáltak a tekintetben, hogy még szocreál, vagy már modern stílusú épületről van-e szó. Az alapvetően szimmetrikus kompozíció, a kőburkolatok alkalmazása, a csarnok oszlopai és a főhomlokzat ritmusa kétségtelenül historizáló elemek, és a várócsarnok végfalainak sgraffito díszei is ebben a modorban készültek; ugyanakkor a héjszerkezetű térlefedés, az érkezési csarnok finoman ívelt mennyezete, a homlokzat oszlopsor helyett pillérsorral való kialakítása és az indulási oldalnak hangsúlyt adó, a homlokzatot a teljes szimmetriából kimozdító finom előtető inkább a modern stílus felé billenti a mérleget. A szakmai kirándulásnak természetesen nem volt feladata a kérdés eldöntése, annál inkább a gondolatébresztés, ami meg is valósult.

Az állomás előtt megállva a huszonnégy emeletes magasház tövében folytatódott a program. Az épület Szabó János és Boruzs Bernát tervei szerint épült fel 1973-ban. a több, mint 200 darab, zömében kis méretű lakást magába foglaló toronyház ma is népszerű, sokan az eredetileg beköltözők közül ma is itt laknak, az emberek szeretik az épületet – ami egy ritkán hangsúlyozott, de nagyon fontos építészeti cél kellene legyen minden épület megalkotása során.

A Petőfi téren átvágva szóba került a tér kialakulása. A háborús pusztításokat követően több beépítési vázlat elkészítése után született meg az a döntés, hogy a teret egy elpusztult háztömb helyével bővítik. A következmény egy mai napig nehezen használható, építészetiileg nehezen értelmezhető, inkább térség, mint valódi városi tér lett. A teret övező épületek többsége szintén a vizsgált korszakban, a hatvanas-hetvenes években épült, egységes, modern arculatot kölcsönözve a térfalaknak.

Mikolás Tibor Centrum áruház

A séta következő állomása az egykori Megyei Tanácsi székház volt. Az épületet Molnár Péter tervezte, 1952-re lett készen. Jellegetessége a finoman hálós osztású homlokzati kőburkolat, a négy tengelyes bejárat fölötti loggiák és kiugró ablakok, valamint a hangsúlyos, konzolsorral megtámasztott főpárkány. Ezen az épületen is találunk tehát modernista és historizáló elemeket egyaránt.

A program XX. századi épületekkel foglalkozó csúcspontja talán a Kossuth Lajos utcában álló, Mikolás Tibor által tervezett, 1961-re felépült, egykori Centrum áruház volt.

A földszint teljesen nyitott, a hátrahúzott üvegfal előtt ovális alaprajzú, felfelé szélesedő, monolit műkő burkolatú oszlopok hordják az emeletek terheit. Az első emelet is az üzlettérhez tartozik, ennek a síkjából enyhén kifordított homlokzata is nagy felületen áttört, felette négy szinten helyezkednek el lakások. A zárt sorú utcaképbé illeszkedő, megmozgatott homlokzaton az előre ugró zárterkélyek és a beugró loggiák szabálytalan ritmusban váltakoznak, ezzel festőivé alakítva a homlokzatot. A kompozíciót mázas kerámia kompozíció egészíti ki.

A csoport azon építész tagjai, akik korábban nem ismerték Debrecen háború utáni modern építészetét már a homlokzat láttán is elismerően bólogattak, de az igazi meglepetés a hátsó udvaron várt ránk. A gazdasági bejárat feletti, konzolos vasbeton szerkezetű, trapéz alaprajzú, felülvilágító elötető a korszak építészeinek rendkívüli érzékenységének, kreativitásának bizonyítéka.

Az áruházzal két szintes üzlettérben ugyanakkor a teljesen szimmetrikus, íves vonalvezetésű, kétszer kétkarú lépcső és a hozzá kapcsolódó múmárvány burkolatú oszlopok révén barokkos, historizáló elemek jelennek meg az épületben.

A hetvenes évek építészetét tanulmányozó sétát követően tematika váltásra került sor: a következő program a Csokonai-színház frissen felújított épületének megtekintése volt. Az épületet Kovács Péter tervező mutatta be. Bejárhattuk az egész színházat a pincétől a (zsinór)padlásig. A Szkalnitzky Antal által tervezett, XIX. század közepén romantikus stílusban épült színházépületet többször bővítették, de homlokzata mindvégig megőrizte bizáncias stílusjegyeit. A belső tereket is folyamatosan alakították. A jelenlegi felújítás során jelentős mértékben bővült a nézőszám és a színház egy korszerű, minden mai igényt kielégítő színháztechnikát is kapott. A térkapcsolatok szempontjából a legnagyobb változás az előcsarnok át-, pontosabban kialakítása volt. A korábbi állapotban a színház nem rendelkezett valódi előcsarnokkal, a bejáratot egy teljes szélességében induló lépcső foglalta el. A bátor tervezői döntés a lépcső elbontása, az alagsori helyiségek közönségforgalomba történő bekapcsolása és a lépcső két oldalra helyezése egy valódi előcsarnok kialakítása volt. A másik jelentős változtatás a karzatok öntöttvas oszlopsorainak elbontása, egyúttal új vasbeton szerkezetű karzatsódékok építése volt. Kivitelezési bravúrnak tekinthető, hogy mindeközben a fából készült, díszített karzatsódékok a helyükön maradhattak. Az épület teljesen egységes, magas színvonalú belsőépítészeti réteggel is gazdagodott.

Műemléki oldalról izgalmas kérdésként vetődött fel, hogy az előcsarnok – funkcionálisan már az építés idején sem működő – térstruktúrájának megváltoztatása, illetve a nézőtéri vasoszlopok eltávolítása helyes döntés volt-e? Konzerválni és megőrizni, avagy használni? A műemlék dokumentum jellege, az értékes épületalkatrészek in situ megőrzése, vagy a műemlék épület jellege a fontosabb? Ez a műemlékvédelem állandó, örök kérdése. Jelen esetben a tervezési program, nevezetesen, hogy a város egy korszerű, hatszáz fős színházat szeretett volna magának a régi falak között, az épület, mint funkcionális alkotás felé billentette a mérleget. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy ha egy épület nem képes időnként a megújulásra, akkor az sohasem lehet műemlék, hiszen használhatatlanná válik és az elbontás lesz a sorsa. Izgalmas persze eljátszani a gondolattal, hogy mi lett volna, ha a tervezési program arról szól, hogy egy autentikus, XIX. századi színháztechnikával működő színházat szeretnénk, ahol a korabeli darabokat hitelesen lehet előadni, a nézők is korabeli ruhában jöhetnek... Különösen, hogy a hírek 2022-ben arról szóltak, hogy a város hatalmas, új, modern színházat kapott a Fórum-központban. Az nem derült ki, hogy a színház, mint sokszor változó, átalakuló épület, mennyi építéskori részlettel rendelkezett a felújítást megelőzően, azaz voltak-e történeti padlóburkolatok, külső-belső nyílászárók, de az kétségtelen, hogy a felújítás szellemiségében teljes mértékben az épülethez illeszkedő színvonalon valósult meg.

A napot a Debreceni Egyetem Műszaki Kar Építészmérnöki Tanszékének újonnan elkészült alkotóházának, a tímárház Szárítóműhely megtekintésével zártuk. Az épületet Szuszik Dóra, a revitalizációs tervre kiírt hallgatói pályázat nyertes csapatának egyik tagja mutatta be. A tímárház épületegyüttesét feltehetően az 1700-as években építették, amelyet az 1930-as években egészítettek ki a szárító épülettel.

A komplexum egy tímár mesterséggel foglalkozó család otthonaként és munkatereként funkcionált a II. Világháborúig, azonban az államosítás miatt a család nem folytathatta tovább ipari tevékenységét, az épület elhagyatottá vált. Későbbiekben a városa megvásárolta az épületegyüttest azzal a céllal, hogy emléket állítsanak a tímár mesterségnek. Az 1990-es években, a szárító épület kivételével felújították a komplexumot, és létrehozták a történeti kiállításokkal és látványműhelyekkel belakott Tímárház - Kézművesek Házát. 2014-ben a tanszék egyik oktatója láttam meg a szárítóban rejlő lehetőséget, ami után kétfordulós, csoportos hallgatói pályázaton keresztül vitatták meg annak revitalizációs lehetőségeit. A pályázatot Falvai Balázs DLA csapata nyerte, aki irodájával készítette el a megvalósításhoz szükséges terveket. A szárítóműhely átalakításával egy olyan új szellemi és kulturális központ létrehozása volt a cél, ami nem csak az egyetemi, de Debrecen további civil és oktatási csoportjainak is helyet tud biztosítani a különböző programok megtartásához. Az épületen minimális, a használathoz szükséges beavatkozások történtek.

A szakmai tanulmányút utolsó állomása a Szárítóműhely volt (fotó: Veöreös András)

Fontos volt, a régi épület megtartása, annak történeti rétegeinek és anyagainak megmutatása, illetve, hogy a beavatkozások lehetővé tegyék a folytathatóságot. Az épület eredeti térstruktúrája megtartásra került, az egyetlen új markáns elem az udvari ponyva lefedés, ami a szárítópadláson teregetett textilek egykori téri világát idézi. A lefedésnek köszönhetően a belső terek egyben kezelhetőek az udvarral, többféle használatot biztosítva. A régi és úja felületek, anyagok izgalmas együttese egyfajta kollázszerű képet mutat.

Veöreös András, Szuszik Dóra

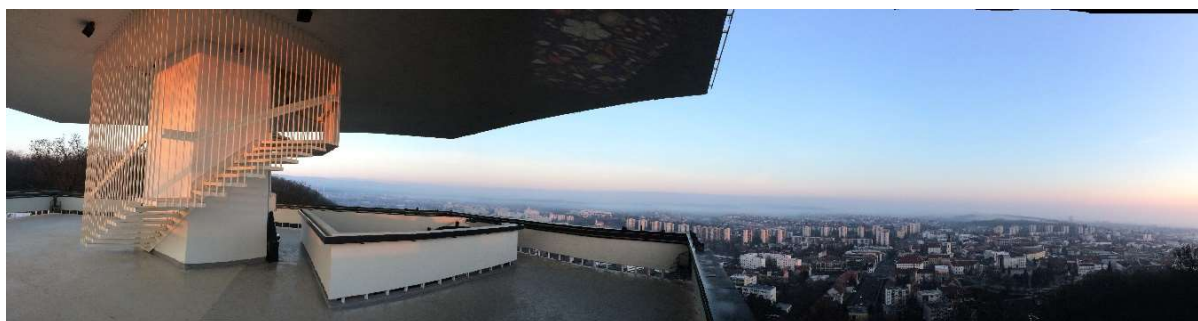

Építészeti konferencia Miskolcon

2024. február 15-16-án a miskolci városháza közgyűlési termében került sor Az 1960-70-es évek modern építészetének öröksége címmel megrendezett építészeti konferenciára.

Az esemény főszervezője Miskolc MJV Önkormányzatának Főépítési kabinetje volt, társszervezőként a Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Építész Kamara, a Magyar Építőművészek Szövetsége és az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága állt a rendezvény mögött. A konferencia mottójául a szervezők a következő gondolatot választották: *Épít és rombol, avagy a modern nagyváros képének alakítói a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben.*

A konferencia helyszíne, a városháza harmadik emeletén található tanácsterem megközelítése a nagyvonalúan kialakított előcsarnokon és lépcsőházon keresztül volt lehetséges, a szakmai program szüneteiben a beszélgetések az előtérben, illetve a hozzá kapcsolódó, az Avasra pazar kilátást nyújtó teraszon zajlottak.

Panorámakép napkeltekor az Avasi kilátó teraszáról. Az épület méltán lett a város jelképe (fotó: Veöreös András)

A konferencia rangját mutatja, hogy a bevezető előadást Lánszki Regő, építészetért felelős helyettes államtitkár, országos főépítész tartotta. Bevezetőjében rövid összefoglalást adott a XX. század építészetének korszakairól, majd a hatvanas-hetvenes évek építészeti emlékeinek megőrzésével kapcsolatos nehézségeket említette: ezek (1) az építészeti illeszkedés hiánya, (2) a korabeli építéstechnológia korlátai, (3) a silány, sokszor csúnyán öregedő építőanyagok használata, és (4) az építészeti hagyományoktól való elfordulás. Feladatunk az épületek értékelése, a kiemelkedő épületek számbavétele.

Veres Pál Miskolc MJV polgármestere köszöntőjében hangsúlyozta, hogy az építés alapja mindig az ember-építés. Csak az erős lelkű lokálpatrióták képesek városépítő közösséggé válni. Miskolc jövőképében központi helyet foglal el az épített örökség megóvása és fejlesztése.

Szopkó Tibor alpolgármester a *Hodobay Programot* mutatta be. A korábbi városépítő polgármesterről elnevezett városfejlesztési jövőkép célja, hogy Miskolc a legélhetőbb magyarországi nagyvárossá váljon. A program egy vízióval kezdődött, a szakmai előkészítés után került a közgyűlés elé, majd a politikai döntést követően szakmai konferenciára került sor, melyet az egyes projektek ütemezése és részletes kidolgozása követett. A program főbb elemei a tömbrehabilitációk, az egyes épületek megújítása, a közterületek fejlesztése, a magánberuházások ösztönzése és a településképvédelme. A program megvalósítása során az önkormányzat, az emberek és a szakma együttműködésére van szükség.

Szunyogh László, Miskolc főépítésze *A legmélyebb barázda városunk arcán* címmel a város megítélését elemezte. Az emberek tudatában Miskolc sokszor a mai napig mint élhetetlen iparváros él, ugyanakkor az iparvárosi múlt egy erős identitást ad a miskolciaknak.

Kapusi Krisztián, helyi várostörténész előadásának címe: *Szocreálra szocmodern? Miskolci példák, inkább kivételek* volt. A tradicionális és a modern város szembeállításánál felhívta a figyelmet az utóbbi arctalanságára. Az előadás rámutatott arra is, hogy a lakótelep egyrészt sok tízezer ember számára hozott modern, komfortos lakáskörülményeket, másrészt egy csúf világot teremtett meg.

Bodnár-Paripás Emőke építész *Hofer Miklós építésze – a középület mint városrendező erő* című előadásával a város jelképének is tekinthető avasi kilátó-tévétorony megálmodójának, Hofer Miklósnak az életútját mutatta be tervein, megvalósult alkotásain és elméleti-oktatói munkáján keresztül.

Erő Zoltán, Budapest Főváros főépítésze *Értékvédelem Budapesten – A II. világháború utáni építészeti örökség* című beszámolójában a fővárosi helyi védelmi stratégiáját, elért eredményeit és a védelem nehézségeit ismertette.

Ebéd után a szakmai program **épület** szekciója *Hartmann Gergely* építész *Salgótarjánról* szóló előadásával folytatódott. Az előadó a nevezetes épületek mellett, illetve helyett a kevésbé ismert lakótelepek épületeit mutatta be.

Bodonyi Csaba építész: *Plesz Antal és a miskolci modern* címmel tartott előadást. Plesz Antal, a már életében legendává vált építész a hatvanas-hetvenes években alkotott Miskolcon. Munkáit a tökéletes arányokra való törekvés jellemezte, és az építészeti és technikai innovációk sora teszi egyedivé.

Fejérdy Tamás, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság tiszteletbeli elnöke: *„Modern” áruházak történeti városainkban – a városszövet fejlesztés és/vagy felfelése* címmel a belvárosokban a történeti beépítés és telekstruktúra elpusztításával beépített kereskedelmi épületek, áruházak problematikáját vetítette fel.

A hatvanas-hetvenes években a városok büszkeségeinek számító áruházak mára sokszor funkció nélkül maradtak, használatuk elaprózódott, egységes arculatuk szétesett, homlokzati anyagaik megöregedtek.

Arnóth Ádám építész *Műemlékvédelem az 1960-70-es években* című előadásával arra világított rá, hogy a korszak műemlék-helyreállításai, mint XX. századi építészeti alkotások önmagukban is építészeti kvalitást képviseltek. A Velencei Karta szellemiségében helyreállított és bemutatott épületek hozzájárulása a kortárs építészet nyelvén szólalnak meg, ráadásul a műemlék-helyreállításokra a jobb anyagok használata és a magasabb színvonalú kivitelezési minőség is jellemző volt. Napjainkban sokszor nem értékeljük kellőképpen ezeket az épületeket, védelmük, megőrzésük helyett elbontásukról születik döntés.

Nagy Gergely az ICOMOS MNB elnöke előadásának címe *Tarján László körüli lakóháza kontra mai támogatott hőszigetelési programok* volt. A korszak egyik kiemelkedő lakóépületének példáján keresztül mutatta be, hogy amennyiben a hőtechnikai korszerűsítés során szándék van az épület homlokzati értékeinek a megőrzésére, akkor ennek megtervezése és kivitelezése túlmutat a társasház lakóközösségének erején. Az előadó javasolta a témában országos program kiírását.

A második előadásblokk a **város** szekció volt. Ennek nyitóelőadását *Lovra Éva* tartotta *Az 1960-as évek városépítésze Szabadkán* címmel. A bemutatott tervek ijesztőek voltak, némelyik a szecessziós városházán és zsinagógán kívül egyetlen történeti épület megtartásával sem számolt. Szerencsére ezeknek a vad elképzeléseknek csak a töredéke valósulhatott meg.

Bereczki Zoltán építész *A panelmentes Miskolc. Városépítészeti elképzelések a 60-as évekből* című előadásában a modernista és a tradicionalista városépítést állította szembe egymással. Rámutatott, hogy a történeti városszövethez való alázatos viselkedés mellett már a XIX. század végén is jellemző volt a meglévő szövetet felülíró épületek építése. Miskolc vonatkozásában a több részből összeszőtt város problémáját emelte ki, feladatként a hibák kijavítását, a városszövet szerves folytatását jelölte meg.

Bedecs-Varga Éva *A „teremtés” versus „megőrzés” generációja – gondolatok Finta József modernista építészetéről* címmel Finta József néhány kiemelkedő munkáján keresztül ismertette az építész gondolkodásmódját, alkotói módszereit.

Veöreös András *Az ICOMOS Fiatal Műemlékvédők Fóruma programját* mutatta be és elmondta, hogy az ország minden építészképzéssel foglalkozó felsőoktatási intézményéből verbuvált fiatal kutatók az idei tanévben a második világháború utáni építészet emlékeinek védelmével foglalkoznak kutatási vagy tervezési feladat keretében. Az éves munka a 2024 nyarán megrendezésre kerülő 54. Román András Műemlékvédelmi Nyári Egyetem kereti között kerül majd bemutatásra.

Az előadások zárásaként *Víszlai József* építész tervező *Az avasi kilátó felújítása 1963-2023* című prezentációjában a kilátó felújításával kapcsolatos építészeti, szerkezeti nehézségeket mutatta be.

A napot a résztvevők vezetett sétája zárta le. Már sötétben vonult fel a társaság az avasi református templom és temető érintésével a felújított kilátóhoz, ahol élőben is találkozhattunk a város jelképének számító építménnyel. A séta végén fogadás volt az egyik avasi pincében.

A pénteki napra az **örökség** szekció előadásai maradtak. A napot *Varga Andrea* alpolgármester *Gondolatébresztő: klímasemlegesség és a városkép* című előadása nyitotta meg. Az előadó a városfejlesztési célok közül a klímasemlegességet, a zöld várost, a barnamezős beruházások ösztönzését emelte ki. Legfontosabb cél azonban a 15 perces, kompakt város megvalósításának gondolata. A hatvanas-hetvenes évek építészeti értékeinek a megóvása és az épületek hatékony használata, azaz az energiafogyasztás csökkentése terén a politikus a szakma segítségét kérte.

Vukoszávlyev Zorán építész *A hatvanas-hetvenes évek épített örökségének kezelése Európában* címmel külföldi példákat mutatott be. Felhívta a figyelmet a DOCOMOMO szervezet működésére, és kiemelte, hogy ezen épületek megőrzése során ugyanazokat a módszereket kell és lehet alkalmazni, mint a hagyományos műemlékvédelemben.

Almássy Kornél, a Magyar Építészeti Múzeum igazgatója *A Magyar Építészeti Múzeum és a korszak építészete* című előadásában a múzeum bemutatásán túl kiemelte a kutatási és ismeretterjesztési feladataikat, és ismertette a XX. századi épített örökség népszerűsítése és megóvása érdekében kifejtett tevékenységét.

Az előadások sora *Kovács Dániel* művészettörténész *Brutalista? Szocmodern? Stílus kategóriák 1945 utáni építészetünkhöz – egy kísérlet* című gondolatmenetével zárult. A stílus fogalmának definiálása után az előadó olyan társadalmi és műszaki jellegzetességeket sorolt fel, melyek alapján különbségek fedezhetők fel a hatvanas-hetvenes évek nyugati és szocialista országainak építészete között. A konferencia egyik nagy kérdése volt az időszak elnevezése: a szocialista modern, szocmodern, hosszú hatvanas évek építészete, háború utáni modern, nachkriegsmoderne fogalmak szálltak a ringbe. A konferencia egyértelműen arra az álláspontra jutott, hogy mivel a keleti és a nyugati országok építészete formai jegyeit tekintve azonosnak tekinthető a szocialista megkülönböztetés nem indokolt (a kapitalista modern soha nem hangzik el). A fogalmak pontos meghatározása, ahogy a korszak és egyes szakaszainak a részletesebb értékelése a jövő feladata.

A szakmai program végén Nagy Gergely az *ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület* elnöke és Krizsán András *a Magyar Építészek Szövetségének* elnöke együttműködési megállapodást írt alá. A megállapodásban a két szervezet leszögezte, hogy segítik, támogatják egymás munkáját az építészeti értékek védelme, az épített örökség megőrzése, az építészet elismertségének növelése érdekében.

Nagy Gergely és Krizsán András (fotó: Klaniczay Péter)

A konferencia zárásaként szakmai tanulmányútra került sor. A résztvevők a Miskolc Városi Közlekedési Zrt. két veterán Ikarus buszával járták be a várost. Az útvonal a SZOT-székházat, a megyei könyvtár épületét érintve a Vasgyári Kolónia házai között folytatódott, végül az egykori Lenin Kohászati Művek néhány még álló csarnokának meglátogatásával fejeződött be. Az első megállónál a konferencia témájához szorosan kapcsolódó középületekkel és a város második világháború utáni fejlődésével ismerkedett a közönség. A vasgyár és környékének látványa egyszerre felemelő és lehangoló. A hajdan emberek tízezreit foglalkoztató üzemi épületek létrehozása elképesztő emberi akarat és tett eredménye. Az épületek ma üresen konganak, az ablakok betörve, a tetők beszakadva. Az acélvázás épületek bontás után ócskavasként élnek tovább, de a vasbeton szerkezetű épületeknek még erre sincs esélyük. A szétdarabolt tulajdoni viszonyok, a kusza szabályozás miatt sorsuk egyelőre a csendes pusztulás.

A konferencia résztvevői a XX. század második felének építészeti emlékeivel ismerkednek Miskolcon (fotó: Veöreös András)

Három örökségi elem egy képen: Megőrzött Ikarus 31-es a Kolónia egyik jellegzetes buszmegálló épületénél, háttérben a Kolónia tipikus téglahomlokzatos lakóépülete (fotó: Veöreös András)

A konferencia napjaink egyik legégetőbb építészeti problémájára világított rá. A XX. század második feléből megszámlálhatatlan épület vesz körül bennünket, köztük számos magas szintű építészeti minőséget képvisel, azaz megőrzésre érdemes. A értékek fel nem ismerése, a negatív társadalmi megítélés azonban veszélyezteti épített örökségünknek ezen szegmensét. Fennmaradásuk, értő szellemiségű megőrzésük csak a tulajdonosok, a szabályozási környezet megalkotói és a szakma odaadó együttműködése révén biztosítható. Első lépésként a párbeszéd, a szakmai gondolkodás mindenestre elindult. Kiderült, hogy több szakmai szervezet, oktatási intézmény is foglalkozik tudományos szempontból a korszakkal. Hogy sikerült-e az értékek megőrzése, azt majd ötven év múlva megmondjuk!

Szakemberek tanakodnak az egyik, még álló vasgyári csarnok épületében. Vajon hogyan lehetne a vasgyári épületek sorsát jobbra fordítani? (fotó: Veöreös András)

A konferencia napjaink egyik legégetőbb építészeti problémájára világított rá. A XX. század második feléből megszámlálhatatlan épület vesz körül bennünket, köztük számos magas szintű építészeti minőséget képvisel, azaz megőrzésre érdemes. A értékek fel nem ismerése, a negatív társadalmi megítélés azonban veszélyezteti épített örökségünknek ezen szegmensét. Fennmaradásuk, értő szellemiségű megőrzésük csak a tulajdonosok, a szabályozási környezet megalkotói és a szakma odaadó együttműködése révén biztosítható. Első lépésként a párbeszéd, a szakmai gondolkodás mindenestre elindult. Kiderült, hogy több szakmai szervezet, oktatási intézmény is foglalkozik tudományos szempontból a korszakkal. Hogy sikerült-e az értékek megőrzése, azt majd ötven év múlva megmondjuk!

Veöreös András

Együttműködési megállapodás született a Magyar Építőművészek Szövetsége és az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság között

A Magyar Építőművészek Szövetsége és az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság vállalt feladata épített történeti-, települési értékeink tisztelete és megbecsülése, építési kultúránk és új építészetünk színvonalának emelése, valamint az épített történeti környezet és táji kapcsolatainak szakszerű megőrzése.

A megállapodás a két szervezet közötti, jövőbeni együttműködési lehetőségek kereteit határozza meg, felismerve a kölcsönös előnyöket, amelyekhez az együttműködés révén juthatnak. E megállapodás aláírásával a MÉSZ és az ICOMOS egyetértésüket fejezik ki a megállapodásban meghatározott célok közös megvalósításában.

Az ICOMOS és a MÉSZ elkötelezték a magyar építészet, építészettörténet értékeinek értő és szakszerű megőrzésében és fenntartásában, helyreállításában és megújításában. Ennek megfelelően az Együttműködési Megállapodás céljait a következők szerint határozzák meg, annak fenntartásával, hogy a jövőbeni lehetőségek során nem korlátozzák kizárólag ezen tevékenységekre, együttműködésüket feladataiknak megfelelően kiterjeszthetik:

- a) párbeszédet folytatnak a szakma és a társadalom között az épített környezet értékeinek bemutatása, a vizuális kultúra minőségének javítása és a közízlés színvonalának emelése érdekében,
- b) saját szervezeteik által rendelkezésre álló eszközök összehangolt felhasználásával támogatják egymást, hogy az építész szakma és a sokrétű, interdiszciplináris tudományosságot szintetizáló műemlékvédelmi szakterület egymást segíthesse és hatékonyabbá váljon a köztük való gondolatcsere.
- c) Felek a maguk területein segítik egymás tevékenységét és céljait, a legkiválóbb építészeti-, és műemlékhelyreállítási alkotások, környezeti beavatkozások és a kapcsolódó eredmények láthatóvá tételében és népszerűsítésében.
- d) Felek együttműködnek kutatási-fejlesztési projektek, oktatási és kulturális programok, szakmai és tudományos rendezvények kezdeményezésében és megvalósításában, egymás ilyen jellegű rendezvényeinek népszerűsítésével.
- e) Rendszeresen és kölcsönösen megküldik egymásnak hírleveleiket, a honlapjaikon szükség esetén közös elérhetőséget biztosítanak rendezvényeik számára.
- f) Közreműködnek és szükség esetén (előadásokkal) részt vesznek egymás szakmai rendezvényein, amelyekről tagjaikat és partner szervezeteiket rendszeresen értesítik.
- g) Közös szakmai publikációkat kezdeményezhetnek, szükség esetén közös közleményeket, állásfoglalásokat hozhatnak nyilvánosságra egymás online és papír alapú kiadványaiban.
- h) Kölcsönösen vállalják a közösen szervezett rendezvényeken és megjelentetett kiadványokban, valamint a honlapokon egymás logóinak megjelenítését.

Miskolc, 2024. február 16.

Wierdl Zsuzsa: Gömöri Falképes utak (Studiolo 2023.)

Az NKA támogatásával megjelent az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Falkép Szakbizottságának kiadványa. 120o.

Wierdl Zsuzsát nem kell bemutatni sem az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságban, sem a nemzetközi szervezetben. Szervez, ír, kiad, saját maga jelentős áldozatokat vállal (anyagit is) a falfestészet ügyéért, az értő értékmentésért és azért, hogy azt közérthető módon, de tudományos alaposággal közkinccsé tegye. Maga elismert restaurátor, de az ismeretterjesztés, a kutatás területén is meghatározó a munkássága. Nem véletlen, hogy a Nemzetközi Falkép Szakbizottságnak sok éven keresztül köztisztviselőként álló elnökeként is tevékenykedett.

A nemzetközi és személyes kapcsolatok, kutatási területe irányítottá figyelmét a középkori gömöri falképek felé és lett első és egyben meghatározó értő restaurátor képviselője, kutatója. Régi munkatársa, barátja Prokopp Mária művészettörténész professzor asszony kutatásai és sok évtizedes közös elkötelezettségük vezette a nemzetközi figyelmet Gömör értékei felé. Ennek érdekében Wierdl Zsuzsa nemzetközi falképkonferenciát szervezett 2022-ben, hogy a kevésbé ismert, felbecsülhetetlen értéket képviselő gömöri falképek művészetét bevezesse a köztudatba, és az elfoglalhassa méltó helyét művészettörténetünkben, építészettörténetünkben. A konferencia alkalmával szervezett tanulmányút állomásait követi a kötet, ami fontos, új fejezetet nyithat művészettörténetünkben. Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságának minden tagja komoly eredménynek tekintheti azt a kutatómunkát., aminek látványos eredményét most a kezünkben tarthatunk.

Történeti épületeink falképei a művészettörténet különös világát képviselik. A leghíresebb falképek önálló életet élhetnek, festményként önálló művészeti alkotásként is ismertté válhatnak. Kicsit más a helyzet, ha a műemlékvédelem oldaláról közelítünk.

A falképrestaurátori hivatás a legsokrétűbb tudást igénylő szakterület. Különleges szemléletet, a legszélesebb technikai, művészettörténeti és művészi ismeretet és készséget kíván a falképek helyreállítása, bemutatása. Különös figyelmet fordíthatunk feltárásukra, helyreállításukra, védelmükre,

de a műemlékvédelem szemlélete ezen túl megkívánja, hogy a megértéshez szükséges mértékben lényegesen nagyobb összefüggésben vizsgálják az alkotást. A művészet nyújtotta élményen túl sok-sok érzést, hangulatot, ismeretet hordozhatnak a hozzáértők számára. Régi épületeink belső tereinek narratív művészeti elemei a történeti falképek. Elválaszthatatlanok a történeti helyszíntől, attól a környezettől, ahova megszülettek és születésük körülményeitől. Meghatározó a hely, az építő közösség, az alkotók művészete, a patrónus gazdasági lehetősége. A kor, a korszellem és az épületben a tér, a térkapcsolat, a téma és a befogadó kapcsolata, vagy maga a patrónus és annak kötődéseivel együtt a maga világa is befolyással lehet. De ugyanígy a táj, a helyi kultúra, a történelmi érzelmi kapcsolat, a technikai ismeretek és a helyi adottságok mind ugyanúgy hathatnak a végső eredményre.

A műemlékvédelemben is jártas restaurátor feladata tudományosan azonosítani és művészi eszközökkel megújítani-konzerválni e sok-sok szempont és ismeret alapján az eredeti értéket úgy, hogy az a mai ember számára is jól értelmezhető hiteles üzenetet közvetítsen. A falképek helyreállítása különös képességet kíván a restaurátortól. Olyan művésznak kell lennie, aki hajlandó beleélve feltárni, megismerni a helyet, a témát, az alkalmazott technikát, a műszaki és a technológiai adottságokat. Az eredeti alkotóval, az eredeti helyzettel kell összehangolódnia. Történeti jártassággal rendelkező művészettörténésznek kell lennie, aki felismeri és érti a párhuzamokat, a stíluskapcsolatokat, a tematikus párhuzamokat. Műemlékvédelmi szakembernek kell lennie, aki meghatározza az alkalmazott anyagokat, és kellő tisztelettel hitelesen, értelmezhető módon tudja bemutatni az eredeti összefüggéseket.

Az ICOMOS külön tudományos szakbizottságot hozott létre a kérdés műemlékvédelmi vonatkozásainak feltárására, elvi kérdéseinek szakmai tisztázására. Wierdl Zsuzsa ennek a nemzetközi tudományos szakbizottságnak az elnökeként rendszeresen tanácskozássra hívja a nemzetközi szervezet legjelesebb képviselőit. Általában Firenzében találkoznak, de 2022-ben az NKA Örökségvédelem Kollégiumának köszönhetően Esztergomban gyűlhetek össze a szakemberek.

Az elmúlt években a szlovák szakemberek Gömör leglátványosabb középkori falképeinek egyes helyszíneinek bemutatására szervezték a Rimai utat. A Szlovák Restaurátor Kamarával közösen megszervezett eseményre a világ számos országából érkeztek szakértők. Gömör kevésbé ismert, jelentős középkori falképfestészetének a megismerése szerepelt a programban. Az itteni helyreállításokat a helyszínen – esettanulmányok soraként - lehetett felfedezni, amit a tapasztalok megvitatása tett teljesebbé.

A Rimai tematikus út más lehetőséget is nyújtott. A műemlékvédelem nem csak az adott helyet védi, hanem ugyanolyan fontos, az azt létrehozó közösség kultúrájának és környezetének bemutatása, értő közkinccsé tétele. A tematikus utak a hely egyedi értékeit fűzi egy sorba, lehetővé téve a helyi közösségek, és kulturális kisugárzásuk bemutatását, illetve megértését. Jól felépített programban az ezzel elkerülhetetlenül együtt járó turizmus mértéke és minősége a helyhez és annak léptékéhez alkalmazkodhat. Ez mind a mai fogadó, mind a befogadó részről különös kultúrát, kulturáltságot kíván.

Az ICOMOS Falképfestészeti Nemzetközi Tudományos Szakbizottsága értő szemmel járta be és fogadta nagyrabecsüléssel a gömöri kulturális tematikus út középkori építészetét és azon belül is falképfestészetének látványosságait. Köszönettel tartozunk Wierdl Zsuzsa restaurátor művésznak, aki nemcsak a program megszervezését vállalta, hanem e kiadvánnyal lehetővé tette, hogy az ott gyűjtött tapasztalatokból azok is részesedjenek, akik nem lehettek résztvevői a vándorló konferenciának.

Nagy Gergely

Vélemény

Fertőrákos: Fő u. 93 - 95. hrsz. 788/2. épületek utcai homlokzatán történő településképi áttervezés ügyében.

Fertőrákos önkormányzatának a településképi védelméről szóló 17/2017. (XII. 12.) önkormányzati rendelete (a továbbiakban: Tkrv.) 6.§(2) 5, és 6) pontjai a meghatározó területen előírt követelményei nem engedik, hogy a hagyományokat semmibe vevő azokkal ellentétes homlokzatalaktásra kerüljön sor. A Fő u. 71, 79, 99, 101, 103, 111. számú épületek műemléki védelem alatt állnak természetesen a telkükkel együtt, így a szomszédos telek – hrsz. 788/2. – természetesen műemléki környezet, amelyen a Fő u. 93-95 épület áll. A Fő utca – hrsz. 342. – a szerint műemléki terület a Fő u. 60. előtti közterületen álló Szentháromság szobor védettsége okán. A kulturális örökségvédelem ezen elemeit nem csak a szakmai információk, hanem a település minden lakója által könnyen megismerhető hiszen a – HÉSZ Önkormányzat Képviselő-testülete 13/2017.VIII. 29. önkormányzati rendelet – is tartalmazza.

Múlt évi utcakép a google alapján:

A tegnapi helyszínelésem alkalmából megdöbbenve láttam, hogy a Fő u. 93 – 95. számú épületek homlokzatrészeit ciklopkő falazású borítással látja el az építető. Az általam készített pár képet is csatolom, csak a környezet bemutatása fontosnak tűnik. Mint ismert, a településen, ha építettek is saját kőből a lábazat felett azt bevakolták, védték, széppé tették.

Itt látszanak a szomszédos, műemlékileg joggal védett és rendben tartott épületek, amelyek biztosítják Fertőrákos belterülete jelentős részének – városfallal körülvett egyutcás település magja – műemléki védelmet élvez.

A védett környezetben lévő épület mai állapota:

A teljes utcai homlokzat.

Részletek:

Az épület ilyenfajta átalakításakor észrevéve azt, 2021-ben a tulajdonossal, Hajdú Tamással megkíséreltünk egy településkéi előzetes szakmai konzultációt tartani, ami személyeskedésbe, méltatlan sértegetésbe torkollott, így egy felszólításhoz alkalmas véleményt írtam polgármester úr részére, amely kiküldése után sem változtatott semmit. (A készített véleményeket mellékelem.)

A jelen állapotban szeretnénk elérni, hogy az épület a környezetéhez méltó állapotúvá váljon, de azt gondolom, hogy ezt az önkormányzat önmagában nem képes, nem elég erős, hogy elérje.

A fentiek miatt kérem a kulturális örökség ügyében felelősséget viselő, abban önmagában, vagy a hivatalos kapcsolati lehetőségei alapján cselekedni, illetve a tulajdonost cselekvésre készíteni tudókat, hogy segítsenek ennek a minden lehetséges műemléki védelmi környezettel rendelkező területnek az elcsúfítását megakadályozni, visszafordítani, az esztétikus és etikus irányba!

Fertőrákos, 2024. február 29.

*Körmendy János
települési főépítész*

Elismerések a műemlékvédelem területén végzett munkásságért

- 2023. december -

Kerner Gábor

2023. december 6-án, a MÉSZ székházban
Ezüst Ácsceruza díjban részesült

Részlet a díj átadásán Surányi András, a Budapesti Városvédő Egyesület elnökének laudációjából:

Kerner Gábor az ELTE BTK és a BME Műemléki Szakmérnöki Karát végezte. A Miskolci Tervező Vállalatnál dolgozott, majd az OMF főfelügyelői, alosztályvezetői tisztét töltötte be, később a Mérték Építészeti Stúdió vállalkozási főmérnöke lett. A Kővágóörsi körjegyzőség építész főelőadója, műszaki vezető, számos középület tervező építésze. Alapító tagja és elnöke az 1979-ben alakult Káli-medence Környezetvédelmi Társaságnak. A Podmaniczky-díj birtokosa, a Keszthelyi Városvédő Egyesület alapító tagja és elnöke, a Ráday Mihály Város- és Faluvédők Szövetsége vezetőségi tagja, alelnöke. A Szövetség alelnökéként, fontos letéteményese és aktív résztvevője a környezetvédelem, településszépítés, településfejlesztés kérdéseinek folyamatos napirenden tartásának és a nemzeti kulturális örökség védelmének érdekében kifejtett munkájában. Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága Tanácsadó Testületének tagja. Munkájának kiemelendő jellemzője a mindenki számára közérthető, szakmailag korrekt tájékoztatás.

Kerner Gábor az évtizedeken át határainkon is átnyúló kitartó szakmai hittel végzett munkája és széleskörű ismertsége alapján, megérdemelten gyarapítja az eddigi díjazottak méltó névsorát.

forrás: Építészfórum

Dr. Krähling János
tanszékvezető egyetemi tanár
a Magyar Építészeti napján 2023. december 16-án
Ybl Miklós-díjban részesült

A díj átadása alkalmából elhangzott laudáció:

Krähling János építész-építészettörténész harmincöt éve kutat és oktat a Műegyetem Építészettörténeti és Műemléki Tanszékén, 13 éve vezeti a tanszéket. Legfontosabb tudományos tevékenysége a történeti épületek megismerésére irányuló kutatás. Kiemelkedő szerepet vállalt e módszertan magyarországi bevezetésében, amely a BME történeti épületkutató műhely létrehozásával számos diákköri és sikeres doktori kutatás alapját képezte. Alapelve, hogy a leendő építészek számára az építészettörténet és a hozzá szorosan kötődő épületkutatás oktatásának a minőségét az épület történeti szerkezeti valójának elmélyült megismerése teszi meggyőzővé, hitelessé. A történeti Magyarország szakrális építészeti örökségének, több mint 200 templomépületnek felmérése és kutatása, sok esetben építészhallgatók bevonásával jelenti életművének fontos vonulatát. Kiemelkedő kutatási eredménye a fertődi marionett-színház, víztorony és narancsház együttesének építészettörténeti dokumentálása, elemzése. Az építészettörténeti és műemléki kutatás mellett több templom helyreállítását tervezte meg. Az új épületek között a budaörsi evangélikus templom az egyik legfontosabb munkája, amely nemzetközi és hazai kiállításokon is szerepelt és nívódíjakkal ismerte el a szakma.

forrás: MTI/Bruzák Noémi

forrás: Klaniczay Péter

Hegedüs Csilla

a bonchidai Bánffy kastély felújításáért
a Magyar Építészet napján 2023. december 16-án
Pro Architectura díjban részesült

A díj átadása alkalmából elhangzott laudáció:

Kolozsváron született családja révén Kós Károly szellemi hagyatéka erőteljesen hatott rá. Egészen fiatalon óriási építészeti feladatot vállalt. Megmenteni a pusztulástól Erdély egyik legnagyobb, legszebb főúri kastélyát, bonchidai Bánffy Miklós gróf, a nagyúr otthonát. A kastély megmentése érdekében a Transylvania Trust Alapítvány elnökeként munkatársaival és szakmai partnereivel együtt létrehozta a nemzetközi épített örökség felújító szakképző központot. A Transylvania Trust Alapítvány 1999 óta szervezi az épített örökség helyreállító szakképzési programot, A szakképző központ fő célkitűzése az épített örökség szakszerű védelme, hagyományos építőmesterségek oktatása és történeti épületek helyreállításának és karbantartásának elősegítése. Több mint 3000 egyetemi hallgató és szakmunkás részesült eddig képzésben a világ minden tájáról. Hegedüs Csilla 1998 óta tanít a Babes-Bolyai Tudományegyetem Műemlékvédelmi Szakmérnöki Karán 2020 óta a posztgraduális képzés igazgatója. 2008-2012 között az Europa Nostra zsűri tagja. 2020 márciusától az Európa Stratégia Kutatóintézet kutatója. Ikonikus munkája a bonchidai Bánffy. kastély mára fogalommá vált. Példája egy olyan civil kezdeményezésnek, amely állami intézményeken túltevé védi az építészeti örökséget.

forrás: MÉK

Major Zoltán és Müllner Péter

a cserépváraljai Munkás Szent József templom felújításáért
a Magyar Építészet napján 2023. december 16-án
Pro Architectura díjban részesült

A díj átadása alkalmából elhangzott laudáció:

Major Zoltán és Müllner Péter mindketten egyetemi tanársegédek a debreceni egyetem műszaki karának építészmérnöki tanszékén. 2014-ben alapították budapesti irodájukat, a Partizan Architecture-t. Egyszerű, nem szokványos térbeli beavatkozásokat terveznek és építenek, amelyek célja az emberi környezet mindennapi használhatóságának kiterjesztése és fejlesztése. Projektjeik előkészítése során kritikusan vizsgálják az épített környezettel kapcsolatos szokásokat, hogy megkérdőjelezzék, újraírják az ember és környezete közti kapcsolatot. Megvalósult munkáik között különleges helyet foglal el a budapesti Jézus Szíve Jezsuita templomban elhelyezett baba-mama szoba, vagy a FLOW Hostel közösségi szálláshely. Kontextusra érzékeny építészetük a cserépváraljai Munkás Szent József templom felújítása során is előtérbe került. Ha valaki ma belép a cserépváraljai templomba, csaknem ugyanaz a látvány fogadja, mint a felszentelést követő években. A bekerült új elemek tartózkodóak, de nem neutrálisak, a meglévőhöz illeszkednek. a kortárs alkotói tevékenység itt a jelen nem létben mutatkozik meg.

forrás: MÉK

forrás: Klaniczay Péter

Besey László

okleveles mérnök

a Magyar Építészet napján 2023. december 16-án

Műemlékvédelemért Forster Gyula-díjban részesült

A díj átadása alkalmából elhangzott laudáció:

Fél évszázadra visszatekintő szakmai pályafutását középületek, ipari komplexumok, lakóházak, nyomvonalas és más mérnöki létesítmények tervezésével kezdte. Az itt szerzett tapasztalatait a műemlékvédelem terén később jól kamatoztatta. A speciális területre pályafutása derekán tért át. Kastélyok, várak és szakrális épületek megújulásának elkötelezett tartószerkezet tervezője. A gödöllői Várkapitányi Lak és a püspökszentlászlói zárandokhely helyreállítása terén vállalt szerepe közrejátszott abban, hogy a megrendelők mindkét helyen ICOMOS-díjban részesültek. Jelenleg az esztergomi bazilika felújításának tartószerkezeti tervezője, és a különleges állványzat a négy kupoladob ablakba az ő javaslata alapján épült be. Ebben az évben foglalkozott az Országház tartószerkezetével is.

forrás: MÉK

Gratulálunk a műemlékvédelem kitüntetettjeinek!

Besey László pályaképe

Besey László 1951-ben született Esztergomban. 1975-ben kapott építőmérnöki diplomát a Budapesti Műszaki Egyetemen, ahol később statikus mesteriskolát végzett (1983) és okleveles igazságügyi szakmérnök lett (1990). A Magyar Mérnöki Kamara, a Magyar Építész Kamara és a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara, valamint 2000-től az ICOMOS tagja. Diplomaterve egy 600 m³-es víztorony összetett, vasbeton héjszerkezete. Mesteriskolai szakdolgozata a mérnöki etikával foglalkozott. Igazságügyi diplomamunkája: Az esztergomi Kossuth híd története tükrében feldolgozott meghibásodásai.

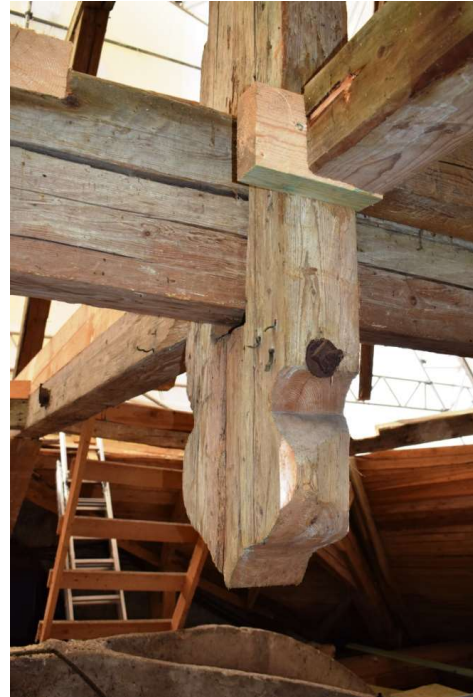
1975-től 2000-ig a Komárom Megyei Tanácsi Tervező Iroda munkatársa volt. A negyed évszázad alatt előbb beosztott, majd osztályvezető statikus munkakörben dolgozott. Középületeket, ipari létesítményeket, lakóházakat, nyomvonalas létesítményeket és egyedi szerkezetet tervezett, ami a megyei irodák jellemzője volt az adott korban. Szakértői véleményekkel segítette a tervezési munkát. Később egyedi, a tervezett épület tartószerkezetének kiválasztását segítő tanulmányokat, majd szerkezet károsodásokkal kapcsolatos szakértői véleményeket is készített.

Korai munkái között (1975-1980) a Budapesti Gázgyár irodaépülete és az ászári sportlőtér tervezése szerepelt. Esztergomban házgyári és telepszerű egyedi lakótelepek tervezésében vett részt, majd magánházak tartószerkezeteinek sokaságát is tervezte. Dorog város központjának statikus tervezője volt. A korabeli legkorszerűbb üveghutához Tokodra és az akkori világ egyik legnagyobb méretű CNC marógépéhez, Esztergomban készített alapozási tervet. Ipari csarnokok, darupályák és egyéb ipari létesítmények tervezését bízták rá. Elkészíthette Tatabánya új, egyedi elemekből épült gimnáziumának vasbeton gyártmányterveit. A 80-as években tervezte az első műemléki helyreállításokat is. Például az esztergomi 800 éves, Telegdi Csanád érsek idejében épült vízvárosi városfal helyreállításának is felelős tervezője volt.

1989-ben munkatársaival céget alapított, míg saját cégét 1997-ben hozta létre (Besey Kft.). Ekkortól fő szakmai tevékenysége az épített örökség védelme lett és több esztergomi templom (vizivárosi, belvárosi, szentgyörgymezei) tetőszerkezetének megújítását tervezte. Négy éven át az esztergomi Királyi vár tömegrekonstrukciójának, új kiegészítéseinek statikusa volt. Részt vett a Lapidárium tervezésében, annak építészeti karakterét a tartóelemek tervezésével határozta meg. Az esztergomi Szent Adalbert Lelkiségi Központ födémcseréjéhez innovatív megoldásokkal járult hozzá. Tervezte az esztergomi Várhegy lábánál a sötétkapu alagút rendszer megerősítését, átalakítását és támfalainak horgonyzását. 1996-ban tervezte Esztergomban Baumhorn Lipót első zsinagógájának új fedését és tetődíszzeit. Ez utóbbihoz kapcsolódva szakvéleményt készített Baumhorn nyíregyházi zsinagógájáról.

Számos kastély (Acsa, Prónay kastély; Noszvaj, De La Motte kastély; Naszály - Billegpuszta; Püspökszentlászló, Püspöki kastély-zarándokhely; Gödöllő, Várkapitányi lak) szerepelt szakági megbízásai között. Az utóbbi kettőt ICOMOS-díjjal tüntették ki.

Országszerte több mint száz egyházi műemlék épület szerkezeti károsodását vizsgálta és oldotta meg, korigálta az évszázadok alatt kialakult statikai problémákat. Hajdú-Bihar megyei és Szabolcs-Szatmár megyei református templomok felújításában az 500 éves évforduló alkalmából dolgozott. Néhány templomon, (Nyírbátor r.k. minorita; Alsógalla, Piliscsév, Esztergom-Szentgyörgymező, Fertőszéplak r.k. templomai stb.) tetőcserét tervezett tanú székállások tervbe komponálásával. Kisbéren a földrengésben lezökkent templomtető visszaemelését tervezte, Pécs környékén egyházi épületek földrengés utáni vizsgálatát végezte, és részt vett a pécsi székesegyház idegenforgalmi átépítésének tervezésében is. Födémeket tervezett a győri Nagyboldogasszony templom hét új harangja alá, és boltozat megerősítést ugyanott a Maulbertsch freskó felett, már a restaurálás befejező stádiumában. A Nevéhez köthetők a győri és egri székesegyházak tartószerkezeti részfeladatai is. Jelenleg az esztergomi Bazilika felújításán, valamint két kapucinus templomon és rendházon is dolgozik (Tata, Máriabesnyő).

Gödöllő-Máriabesnyői Kapucinus templom fedélszék helyreállítása, terv: Besey László (fotók: Klaniczay Péter, 2023)

Kisebb munkák során is értéket teremtett. Szobor posztamensek tervezésével Vigh Tamás szobrászművész képzőművészeti alkotásainak létrehozásában is részt vett (Visegrád: Életfa, és a Tudományos Akadémia előtti 1956-os Tóth Zoltán mártír szobor), továbbá posztamens javaslatot készített az esztergomi Városlapító szobrához és a Nepomuki szobor áthelyezések talapzatához.) Tájházak és fachwerk házak szerkezeti megerősítésével a népi építészet területén is kiemelkedő eredményeket ért el. A vértestolnai tájház helyreállításánál a kivitt deszkáról-deszkára irányította. Később az ászári tájház rekonstrukciójának irányítását végezte.

Esztergom, Bazilika, állvány a belsőben, terv: Besey László, (fotók: Klaniczay Péter, 2021)

Örökségvédelmi munkáinak sajátos támasza a korábbi ipari és magasépítés tervezési tapasztalat. A védett épületek vizsgálatánál kiválóan lehetett kamatoztatni a Dorogi medence agyagos, löszös, vagy éppen alábányászott telkein épült lakó-, köz-, és ipari épületek repedéskép elemzésével szerzett tapasztalatokat. Akadtak jelentős épületekhez fűződő, kisebb feladatok is. Többek között a Nemzeti Múzeum főlépcsőjének restaurátori munkáihoz szükséges speciális állvány tervezése, vagy a Kúria (akkor múzeum) egy tetőszakaszának megerősítése. Győrben a Városháza tetőfelújításának kivitelezésében is részt vett. Idei munkája volt az Országház teljes tartószerkezeti rendszerének felülvizsgálata is.

Tevékenységeért a Magyar Mérnöki Kamara Építési Tagozata a Kardos Andor díjat adományozta, megkapta a megyei alapítású Mikoviny Sámuel díjat, és az Év Mérnöke volt a megyében. A Komárom-Esztergom megyei Év Háza építészeti pályázaton többször kapott díjat műemlékek helyreállításáért, pl. Dorog Hősök tere r.k. templom külső-belső felújításának generáltervezése, 2012; Tardos, Szent Mária Magdolna r.k. templom homlokzat felújítás, 2016; tatai öregtemplom toronysisak rekonstrukció, 2010; tetőszerkezet felújítás, 2019)

Forrás: www.kemek.hu

Besey László munkásságában a „régivágású” mérnökre jellemző precizitást ötvözi. Jellemző rá a mindenre kiterjedő figyelem, a tökéletességre törekvő munkavégzés. Mindig figyel alkotásai megvalósíthatóságára, az extrém megoldásokhoz külön szerkezeteket tervez és a kivitelezést személyesen irányítja.

Besey László munkái során részletes feljegyzésekkel és fotóval örökíti meg a vizsgálandó szerkezeteket, s a helyszíni információk birtokában a történeti szerkezetek erőjátékának felismerésével ad megoldást az épületek helyreállítására, ami szinte láthatatlanul szervül a történeti épületrészekhez, vagy forr egybe a történeti fedélszékek egykori elemeivel.

Emellett közéleti és szakmai tevékenysége is jelentős, amit számos előadás és szakmai vezetés is bizonyít. Vezető tisztségviselője mind az Építész, mind pedig a Mérnöki Kamarának, sőt 2016-ig a Győr-Moson-Sopron-, Vas-, Komárom-Esztergom Megyei Igazságügyi Szakértői Kamarának is elnök-helyettese volt. Egyik kiemelkedő szereplője Esztergomban a városi építészekkel és mérnökökkel, valamint a főépítéssel való konzultációknak, ahol a különböző fejlesztésekre keresik a választ.

Klaniczay Péter

Pusztuló újabb értékeink – a tököli légtalpi óvóhely

Az utóbbi években a szakmai figyelem egyre inkább a második világháború utáni építészeti értékek felismerése irányába fordult. Ez a folyamat meglehetősen lassú, de már látszanak eredmények. Elsősorban az elszánás érzékelhető ezen a téren a szakma képviselői részéről és már az összefogás csírái is előbújtak. A háborút követő évtizedek építészetiével kapcsolatban már jelentős tudás halmozódott fel az ország számos területén, az eltérő irányzatokban és az egyes épülettípusok terén is. Már több város modern építészetének jeles példáit tételesen összegyűjtötték, sőt kiadványokban is közreadták (Miskolc, Győr, Dunaújváros, Debrecen). Jelentősen növekedett a Főváros háború utáni építészetének helyi védelemben részesített állománya. Külön tanulmányok foglalkoznak ipari épületekkel és szinte egész városrésznyi ipari zónákkal (Miskolc). Fontos összejöveteleken (Salgótarján, Győr, Miskolc) hangzottak el résztanulmányok, elemzések egyes szakterületek emlékeiről (áruházak, bányai berendezések, autóbusz pályaudvarok stb.). Az építészeti felsőoktatás intézményei, egyetemi műhelyei és az építészeti szakma képviselői (MÉSZ, ICOMOS) keresik az együttműködés formáit és veszik fel a kapcsolatot egyéb civil társulatokkal (KÉK, Északi Átjáró) és intézményi szakműhelyekkel. Egyes periódusok és irányzatok jelentőségét már számos szakmai írás tárta az érdeklődők elé. Ilyen a Magyarországon több, sajátos példával is rendelkező irányzat, a brutalizmus, amelyről már könyv jelent meg és előadás is elhangzott az elmúlt időkben. A vasbeton szerepe a XX. század építészetének tagadhatatlan velejárója, s hol valóban brutálisan, vagy éppen az anyag biztosította szerkezeti formák létrehozásával bravúrosan jelentkezett. Mégis a vasbeton talán „legbrutalistább”, a nyers, ellenálló erőt is szükségképpen képviselő fontossága miatti megjelenése a második világháború alatti katonai célú védelmi építészeti, a légtalpi létesítmények, vagyis a bunkerek terén nyilvánvaló.

Zsámbék, légvédelmi bázis (fotó: Klaniczay Péter, 2005)

Ezek a második világháborút követő hidegháború idején további „használatban” voltak, sőt újabb bővítésük és korszerűsítésük is megtörtént. Ezzel együtt a szovjet kommunista hegemonia jelképeivé váltak, s így leginkább, mint negatív értékek, elfeledni való emlékek vonultak be a köztudatba. Sajnos sem fenntartásukra, sem pedig az ezt elősegítő hasznosításukra (tisztelet a kivételnek) nem került sor, sokkal inkább a berendezések kifosztása, környezetük elhanyagolása vált általánossá.

Pedig szükségképpen ezek is egy jelentős korszakot képviselnek, számos embernek még valóságos gyerekkori emléket is felidéző történelmi helyszínt jelent. Arról nem is beszélve, hogy mennyiségük és eltérő fajtájuk is jelentős volt, noha mára számuk egyre fogyóban van, viszont intézményes védelemben még csak igen kevés emlék részesült ebből a korból. Ilyen az országosan is ritkaságnak számító, az 50-es években kiépült zsámbéki rakétabázis együttese, ami 2005 óta élvez műemléki védeltséget. De számos még a 40-es években kiépült kisebb és nagyobb, elsősorban légvédelmi célokat szolgáló állás, fedezék, óvóhely, a köznyelv szerint leginkább bunker vesz körül szinte minden nagyobb várost, vagy eldugott erdőben akadunk rá. Budapesten és más nagyvárosokban, illetve környékükön, a nagyobb ipari létesítmények, gyárak, stratégiai fontosságú pályaudvarok környékén típusstervek alapján épültek jelentős befogadó kapacitással rendelkező ún. BGS típusú „légókockák”, amelyek bomba, repesz, gáz és vegyi támadás ellen biztosítottak védelmet. Ezeknek jellemzője, hogy több szint van a föld alatt és a lejáratot illetve egyéb kiszolgáló helyiségeket is magában foglaló hatalmas, kockaszerű betonkolosszusba foglalták, ami elérte a mintegy 3 méteres vastagságot is. Ebből áll még jó néhány országszerte és a fővárosban is, ahogy erről számos információ kering már az elektronikus sajtóban és egy vaskos szakkönyv is bő tájékozódást nyújt.

Légvédelmi figyelőpontok a Kíssvábhegyen és az Avason (Klaniczay Péter, 2024.)

Budapest IX. Könyves Kálmán krt. Egykori Ganz-gyár, Légókocka (fotó: Klaniczay Péter, 2024)

Tököl határában, az ismert repülőtér mellett volt az egykori Pestvidéki Gépgyár, amely később, mint a Dunai Repülőgépgyár üzemelt tovább a rendszerváltásig. Itt három légvédelmi létesítmény is épült 1942-ben, amelyek közül a legnagyobb, a két mélyszinttel rendelkező, a föld felett mintegy 20 x 28 méter alapterületű, kb. 8 méter magas betonkocka, amelyben több mint 2000 embernek nyújtott óvóhelyet légítamadás esetén. A gyár felszámolását követően jött létre a tököli bevásárlóközpont, a Tököl-Center, amely a bunkert is így megörökölte, aminek léte a lassú amortizáció és alkalmi fosztogatás ellenére szinte örökkévalónak tűnt. Annál is inkább, volt ez így, mivel egyrészt helyi művi értéként volt a rendezési tervben feltüntetve, másrészt – vélhetően mivel felismerték történelmi fontosságát és egyedi építészeti karakterét – 2017 óta a nemzeti értékek első fokozatát jelentő Települési Értéktár részévé nyilvánította Tököl város képviselőtestülete. S noha még mindig ezt a védelmet élvez, az önkormányzatot alig egy hónapja tájékoztató jelenlegi tulajdonos (OTP Ingatlan Alapkezelő Zrt.) gazdasági hasznosítást tervezve a helyszínen, a bunker teljes elbontását kezdte meg. A megbízott vállalkozó hatalmas munkagépekkel azóta is szinte éjjel-nappal küzd az irdatlan betontömeg szétaprításán, iszonyatos monoton zaj közepette, amit szerencséjére részben elnyel a jelentős közúti forgalom és mivel „csak” üzletek vannak a közelben így vélhetően nem számítanak. Az egyébként környezetvédelemmel is foglalkozó Globe Aqua Kft. környezetvédelmi lépései alig látszanak. A bunker föld feletti része a szívós munkának köszönhetően jelentősen fogyatkozik. Ha törik, ha szakad, akkor is elbontjuk felkiáltással szerződhetett le a kivitelező. A megbízó meg annyira prosperál, hogy pénz nem számít. Hogy mit veszít a környék, azt még nem tudja, nyerni talán fog egy Burger Kinget. Egyes helyi kommentelők „Bunker Kinget” javasoltak és sajnálják a bontást, hisz már hozzájuk nőtt a bunker néhány évtizede. Biztos lehetett volna hasznosítani, mint ahogy a csepeli vasműben is zenei próbatermeket hoztak létre az egyik hasonló, szétverhetetlennek tűnő beton kolosszusban. Hogy a város miért tűri ezt némán, az még rejtély.

A bunker 2019-ben (forrás: wikimedia.org)

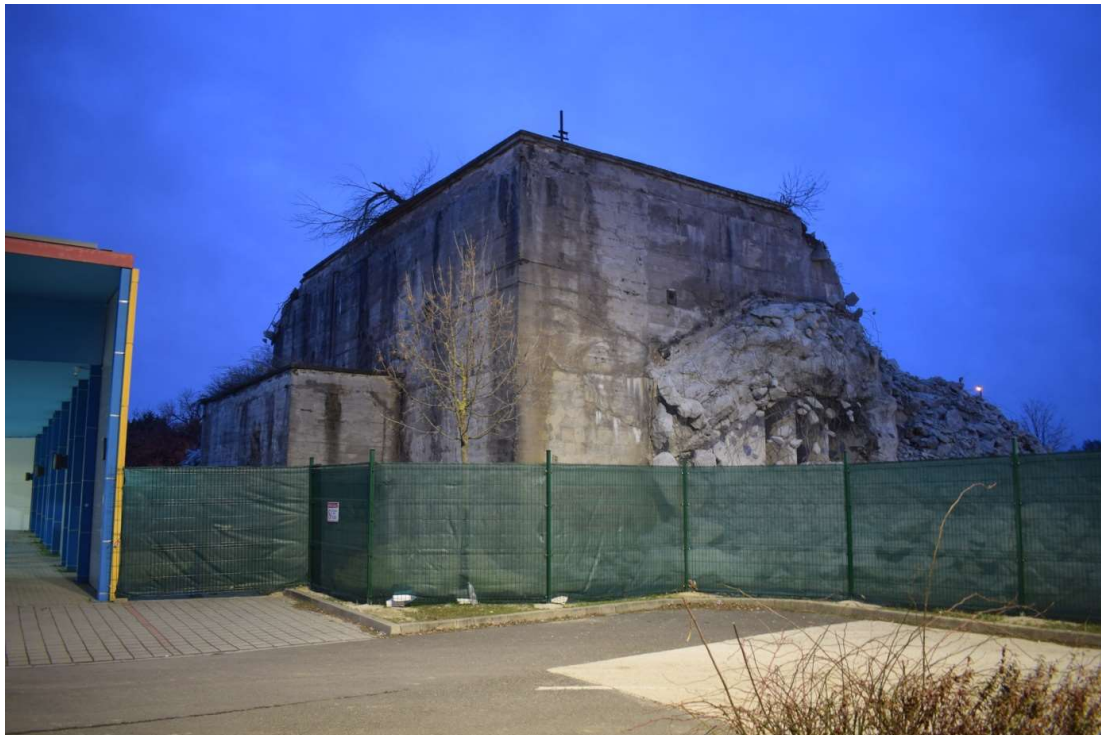
A polgármester semmitmondó levelében arról tájékoztatott, hogy majd a képviselőtestület elé terjesztik az Értéktárból való törlés ügyét, mintha a bontást követően a tudomásulvételen túl lehetne más véleménye is a testületnek. Sőt azt is mondta, hogy a Kormányhivatal foglalkozik a bontás engedélyezésével, holott ott jelenleg semmiféle eljárás nincs, ami érthető is, hiszen kis országunkban a bontás némi kivételtől eltekintve alapjoggá vált és bizony a bunker még sem helyi, sem pedig országos védelmet nem kapott, sőt még magányosan is áll, így bontási engedély nem kell rá.

A bunker bontás közben (fotó: Klaniczay, 2024)

Hacsak nem még mindig valamilyen katonai objektumként szerepelne, ami ugyebár ezekkel kapcsolatban már régen vélhetően megszűnt. Egyedül az Értéktárba tartozás lehetne az egyetlen esély a megmenekülésre, de úgy tűnik ez kevés. A bontás szándékának tulajdonosi bejelentésekor Mihályi Balázs szakértő (ő írta a könyvet a bunkerekről) – persze alapos ismertetést és elemzést követően - úgy nyilatkozott, hogy a bunkert kifosztották, használata megszűnt és különben is még sok áll ebből, az egykor típussterv alapján épült monstrumból a közelben, Csepelen is, ezért lebontásáért nem kár. Valamiben azért tévedett. Mégsem lehet azzal indokolni pl. az értékes népi ház elbontását, mivel a szomszéd faluban is van három, így nem kár érte. A megyei Értéktár referense, tájékoztatásom alapján csak csodálkozni tudott az önkormányzat tétlen asszisztálásának hallatán, de mivel még nem került fel megyei szintre (az értéktár piramis elve szerint) a bunker ügye, nem tehet semmit mondta, annak ellenére, hogy a bunker a megyei összesítésben a 897. a listában, s ráadásul Tököl majdnem 150 tétellel nagyon előkelő helyen van a megyei ranglétrán.

De mit mond a törvény? Talán ott van valami az ilyen esetekre vonatkozóan – gondoltam. A 2012. évi XXX. tv. a Hungarikumokról bizony egy szót sem fecsérrel a bármely kategóriában (települési, megyei, országos) is szereplő nemzeti érték rongálásáról, esetleg teljes elpusztításáról. Vélhetően, mert erre a jogalkotó nem is gondolt, joggal.

A bunker még álló része 2024. február 23-án (fotó: Klaniczay Péter, 2024)

Általában szokások, jelenségek, hagyományőrző tevékenységek nevezése történik az Értéktár egyes szintjeibe, mint a vecsési lepény, vagy az ecseri lakodalmas, esetleg egy személy munkássága (Zlinszky János alkotmánybíró) és talán az épített emlékek értékeinek felismerése később jelentkezett. Sőt még az Értéktárból való törlésre sem ad semmilyen utasítást a törvény, így roppant furdal a kíváncsiság, hogy miként tud jogszerű döntést hozni az önkormányzati testület, bár ez a bunker már nem segít. Legyen ez az eset intő példa, hogy bármelyik pillanatban jöhet egy pusztító szándék, amire a honi értékörzés nincs felkészülve.

Klaniczay Péter

80-as évek Debrecenben - Pataky Emőke építészeti fotókiállítása

Pataky Emőke építész-mérnök, műemlékvédelmi szakmérnök, műemléki felügyelő, egyetemi tanár és városvédő „80-as évek Debrecenben” című fotókiállítása 2023. december 15. és 2024. január 31. között volt látható Debrecenben a Méliusz Juhász Péter Könyvtárban. A kiállítás a Hajdú-Bihar Vármegyei Építész Kamara, a Méliusz Juhász Péter Könyvtár és a Debreceni Városvédő és -szépítő Egyesület rendezésében és támogatásával valósult meg.

A tárlatot Gábor István városi főépítész nyitotta meg. Köszöntőt mondott Dr. Puskás István kulturális alpolgármester, Harangi Attila építész, valamint Kovács Imréné, a Debreceni Városvédő és -szépítő Egyesület elnöke, aki felolvasta Széphegyi László, a Ráday Mihály Város- és Faluvédő Szövetség elnökének a gratulációját is.¹ Sajnos a megnyitón Emőke nem tudott jelen lenni, ezért 2024. január 22-én, a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett finisszázson pótoltuk a köszöntését. A személyes tárlatvezetésen Emőke a tablókon és fotókon keresztül áttekintette és bemutatta az életművét, amelyben Gábor István városi főépítész volt a beszélgetőpartner.²

A két részből álló kiállítást Pataky Emőke rendezte és Harangi Attila szerkesztette. A hatalmas életmű feldolgozása és digitalizálása több hónapos munkafolyamat volt, amely alapján szeretném bemutatni a tárlatot.

Pataky Emőke építész köszöntése 80-as évek Debrecenben fotókiállítás

Helyszín:
Méliusz Juhász Péter Könyvtár
Központi Könyvtár - II. emeleti kerengő
(4026 Debrecen, Bem tér 19/D)

Kiállítás megnyitó:
2023. december 15.
(péntek) 17:00 óra

A kiállítást megnyitja:
Gábor István városi főépítész

Köszöntőt mond:
Harangi Attila építész

Közreműködnek:
Bárdosi Ildikó és Molnár Miklós muzsikások

A kiállítás megtekinthető nyitvatartási időben
2024. január 31-ig.

Támogatók:
Méliusz Juhász Péter Könyvtár
Debreceni Városvédő és -szépítő Egyesület
Hajdú-Bihar Vármegyei Építész Kamara

MÉLIUSZ
a választás utánunk találja

A kiállítás finisszáz plakátja

Az első részben Debrecen épített örökségének a képei szerepeltek 1982-ből. Pataky Emőkének a Budapesti Műszaki Egyetemen 1983-ban készített "Debrecen műemléki értékeinek és védelmének kiterjesztése" című műemlékvédelmi diplomadolgozatának a képanyagából 102 fekete fehér keretezett fotóválogatását mutatta be. Az egész kiállítás alapötletét az adta, hogy ezt az 1982-ben készített, mintegy 600 fotót Emőke a közelmúltban újra megtalálta a lakásán. A teljes anyag rendezése, a fotók beazonosítása megtörtént, amelyet a Méliusz Juhász Péter Könyvtár Helytörténeti Gyűjteményének fog átadni. A fotók dokumentációs jelentősége pótolhatatlan, hiszen azóta rengeteg minden eltűnt és átalakult a városban. Debrecen műemlékeinek, óvárosi utcáinak és földszintes civis lakóházainak reprezentatív metszetét örökítette meg szakmai szemmel. Már 40 évvel ezelőtt azt a területet kereste Emőke, hogy hol lehetne egy „Kis Debrecen”, egyfajta civis negyed megőrizni az óvárosból. Ezt a keresési folyamatot mutatja az utolsó mesteremberek, műhelyek, kereskedőházak és civisházak megörökítése. Nemcsak a műépítészetet mutatta be, hanem a Debrecenben is még fellelhető népi

¹ <https://www.debrecen.hu/hu/debreceni/hireink/epített-oroksegunk-ertekei-fotokon>

² <https://www.haon.hu/helyi-kultura/2024/01/epiteszeti-fotokiallitas-megnyito-debrecen-meliusz-juhasz-peter-konyvtar-haon>

építészet utolsó lenyomatait kutatta. Az anyag kiemelt része a középkori Szent András templom és a Veres torony maradványait feltáró ásatásról készített, eddig még sehol be nem mutatott fotók, szintén 1982-ben. Az ásatás munkálatait Kertai László építész és Dr. Módy György történész vezetésével a Keletterv és a Déri Múzeum munkatársai végezték. A fotók a dokumentációs jelentőségükön túl, fotóművészeti alkotásokként is értéket képviselnek. Számos életképen és utcaképen tárul fel előttünk a 80-as évek Debrecene.

Fotó: Harangi Attila

A kiállítás második része 13 színes tablón a szakmai életút képeit mutatta be 1970-től napjainkig. Az első tablón a szakmai életrajz képekkel jelenik meg, a végzettség a munkahelyek összefoglalásával és a családi személyes szállal. Érettségijig Békéscsabán tanult, majd 1970-ben a Budapesti Műszaki Egyetemen diplomázott építészként. Debrecenben a Keletterv-nél 1970–1975 között építész tervezőként dolgozott, egy 75 férőhelyes óvoda és 8 tantermes iskolát tervezett Balmazújvárosra, amelyek 1974–1976-ban épületek fel. Szülei Pataky László aranydiplomás gépész- és villamosmérnök, rövásíráskutató és Kiss Katalin tanítónő voltak. Élet- és harcostársa, Kertai László (1943–2013) Ybl- és Pro Urbe díjas építészmérnök (Keletterv, Archicomp). Fia, Kertai Zalán festőművész.

A második tabló a tanítási munkásságát mutatja be az Ybl Miklós Építőipari Főiskola Építész Kar (ma Debreceni Egyetem Műszaki Kar) Építész és Településmérnök szakán 1975 és 2010 között. Tanított tárgyai, többek között: Az építészet világtörténete (ókortól a modernig), Magyar építészettörténet, Műemlékvédelem, Örökségünk a népi építészet. Valamint lakberendezési kurzusok művészeti vezetője volt 1995–2005 között a Kölcsey Művelődési Központban (A lakberendezés 12 tétéle, Magyar otthon).

A harmadik és negyedik tablón építészettörténeti grafikák válogatása látható, építészeti stílusokról mindenkinek, az 1984-ben készített „10000 év” rajzos albumból, amelyet 1990-ben Mikolás Tibor kétszeres Ybl- és Széchenyi-díjas építész javaslatával Ybl-díjra jelöltek.

A negyedik és ötödik tabló a település-kutatást mutatja be. Nyári termelési gyakorlat keretében a főiskolás építészhallgatókkal falukutatás, népi építészeti értékek feltárása a helyi védelem előkészítésére. Hajdú-Bihar megyében Sarud, Álmosd, Hajdúböszörmény, Bojt, Derecske, Pocsaj, Egyek, Létavértes, Mosontakert és Berekböszörmény, stb. településeken sikerült a felmérést és kutatást elvégezniük. A ma már felbecsülhetetlen és pótolhatatlan munka eredménye, az eredeti dokumentációk és filmtekercek sorsa ismeretlen.

Fotó: Tikász Gergely, Debreceni Városvédő- és szépítő Egyesület

A hetedik és nyolcadik tablón a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalban (Országos Műemlékvédelmi Hivatal) végzett munkássága jelenik meg (1995–2011). A Népi Építészeti Csoportjában (Észak-Magyarországi Csoportban), Sisa Béla vezetésével, népi műemlékfelügyelő volt Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Békés megyékben. 2002-től Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben sokrétű tevékenység: kutatás, gyűjtés, fényképezés, kivitelezés ellenőrzése, helyszínelés. Felújítások, árvizes munkák (Beregi árvíz 2001–2002), műemléki védések, területi védések, tájházak, világörökségi feladatok, tanácskozások, konferenciák, előadások, fotókiállítások, cikkek, kiadványok. „Amiről a kövek mesélnek...” sorozat, Debrecen – filmforgatókönyv (Duna TV, 1996.), „Világszép Örökségünk” alföldi falvak rejtőzködő építészete Pataky Emőke fényképein (DVD, 2011.)

A kilencedik és tizedik tablón egy építész nő ország- és világjárása elevenedik meg fényképezőgéppel. Utazások Floridától a Bajkál-tóig 33 országban, Magyarországon és a Történelmi Magyarországon, Európában, Ázsiában, Amerikában és Afrikában. Emőke utazásai során is meghatározó a fotózás építész szemmel (műemlékek, kortárs építészet, történelmi városok, népi építészet és a természet képei).

A rengeteg élményt és szakmai tapasztalatot képes albumok, bemutatók, előadások és cikkek formájában osztotta meg diákjaival és az érdeklődő közönséggel, még az okostelefonok előtti világban. A tizenegyedik és a tizenkettedik tabló az életmű essenciája: Ars Hungarica – válogatás a fotókiállítások legszebb képeiből.

A „Tiszta szemmel, tiszta szívvel” című sorozatokat (1994–2010) és a „Világszép Örökségünk” című kiállításokat (2004–2010) 50 helyszínen mutatták be. Illetve a „Világszép Örökségünk” alföldi falvak rejtőzködő építésze Pataky Emőke fényképein című DVD 2011-ben jelent meg, amelynek leírásából szeretném Pataky Emőke gondolatait idézni.

Fotó: Tikász Gergely, Debreceni Városvédő- és szépítő Egyesület

„A „Világszép Örökségünk” DVD egy látványos népi építészeti fotóbemutató, amely a hagyományörzés új útjainak első kísérlete. A képeken a népi építészet – főként az alföldi – még fellelhető gazdagságáról és a népi műemlékvédelem küzdelméről vallok, 12 tételben összegezve mondanivalómat: pusztuló értékeinkről, tájházak születéséről, helyreállításokról, árvízkaros műemlékek megmentéséről, „világszép örökségünkről”, azaz virágzó tájházainkról, szabadtéri falumúzeumainkról, a gazdasági épületeink változatosságáról, a szakrális falusi építészet remekműveiről, az eltávozott gazdáikról és a lehetséges őrzésmódokról. Végül legjobb képeimmel próbálom felidézni építészeti anyanyelvünk, a népi építészet időtlen szépségét. Úgy vélem, hogy a fényképeken keresztül átláthatóvá, megfoghatóvá, taníthatóvá, hagyományozhatóvá válik e nagyszerű építészeti örökségünk. E formanyelv és szépség egyfajta „ars hungarica”, mely még nem annyira távoli, még benne is járhatunk, még ösztönösen ismerős, népmeséink világa még benne elevenedik meg. Továbbélő művészetünk is maradhat, újjászületve, új értékrendben, az újjáalakuló faluképek alkotóinak hagyománytisztelő szellemiségében, inspirálva az identitáskereső tudatot és lelket.”

A tizenharmadik tabló a díjak, konferenciák, előadások, kiadványok, illetve a szervezetek és az egyesületek bemutatásával zárja a tárlatot. Pataky Emőke munkásságát 1995-ben Kós Károly-díjjal, 2005-ben Forster Gyula-díjjal a Magyar Műemlékvédelemért, 2015-ben Podmaniczky-díjjal és 2022-ben Vargha László-díjjal a népi építészetért életműdíjjal ismerték el. Az Icomos Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület tagja (1983–1988), 1996 óta Népi Építészeti Bizottság tagja, Tanácsadó Testületi tag 2021-ig. A Tájházsövetség tagja megalakulásától, 2002 óta. A Magyar Építőművészek Szövetsége tagja volt az 1980-as években. A Debreceni Városvédő és -szépítő Egyesület tagja (1983–1988), majd 2015-től ismét tag, 2021-től szakmai alelnök.

Fotó: Tikász Gergely, Debreceni Városvédő- és szépítő Egyesület

Pataky Emőke 2023-ban a 80-as éveibe lépett. Egy kivételesen színes és gazdag életmű, 35 év főiskolai tanítás és 30 év műemlékvédelem után sem pihen. Öt évtizedes szakmai tapasztalatait évek óta városvédőként hasznosítja: figyelem műemlékek állapotáért, civisházak helyi védelmének kiterjesztéséért, helyi építészeti értékek érvényre juttatásáért, szakmai támogatásért – előadások, írások, tárgyalások formájában. Példamutató aktivitással és kivételes lelkesedéssel félti, óvja és szereti Debrecen épített örökségét. Áldozatos munkájára nagy szüksége van a városnak és városvédő társainak is. Az építész tevékenység tervezésen túli területeit egyedülálló módon ötvöző életműve feldolgozásra és bemutatásra vár, amelybe a kiállítás adhatott most egy összefoglaló betekintést és figyelemfelhívást. Az életműve három témakör mentén, a Debrecen építészetét dokumentáló mintegy 600 fotó, a főleg az alföldi települések népi építészetét dokumentáló, országos jelentőségű fotógyűjteménye, valamint a település-kutatások méltatlanul kezelt és szétszóródott fotódokumentációi és felmérési tervei külön-külön is megérdemelnék az intézményi feldolgozást és archiválást, valamint a publikálást albumok formájában. Pataky Emőke számtalan veszendő építészeti értékre hívta fel a figyelmet, és viselte a sorsukat a szívén élete során. Eljött az idő, hogy az ő munkásságát is szívén viselje valaki, amíg még személyesen ő maga átadhatja pótolhatatlan tudását.

Harangi Attila

NYILATKOZAT A MAGYAR ÉPÍTÉSZEK SZÉKHÁZÁÉRT

A színvonalas építészet a jövő műemlékeinek forrása. A szakszerű műemlékvédelemben, a felügyeletben – helyreállításban – gondozásban az építőművészek meghatározó szerepet vállalnak. Az építészet és a műemlékek ügye összeforrt egymással. A közös célként megjelölt értékmentés érdekében kötött együttműködési megállapodást az ICOMOS MNB és a MÉSZ szervezete.

Mindig fontos a hely, a helyszín építészeti értéke, amit a történeti, kulturális értékek további különös jelentőséggel ruháznak fel. A „genius loci” különösen is fontos azok számára, akik a helyeket meghatározó alkotások szerzői. Az építészek művei túlnőnek önmagukon és települési szimbólummá válnak azok a helyek, amelyeket a saját rangos kulturális múlt emel szellemi központtá. A Magyar Építészet meghatározó intézményeinek a székháza is kétségtelenül egy ilyen ikonikus hely.

József Attila szülőházára, a Bartók Béla Emlékházra, az Operaházra is másképp tekintenénk, ha az épület nem kötődött volna a magyar kultúra kimagasló egyéniségeihez, eseményeihez. A történeti helyszín és épület legteljesebben saját kulturális múltjának tovább építésével, meghatározó örökségének értő gondozásával közvetítheti értékeit, különösen akkor, amikor azt ugyanaz a szellemi műhely ápolja és viszi tovább.

Az Ötpacsirta utca 2. szám alatti épület a magyar építészek fogalommá vált, országos jelentőségű kulturális központja. Több, mint 70 év építészetének, nagyszerű építészeinek otthona. Dávid Károly, Megyaszy István, Szendrői Jenő, Farkasdy Zoltán, Plesz Antal, Csete György, Finta József, Makovecz Imre... és további nagyságok szellemisége van itt jelen. Itt adták át legnagyobb elődeink tapasztalataikat, gondolataikat az őket követőknek. A szellemi folytonosság a hagyományokhoz való kötődésre, az évtizedek során felépített értékekre alapozva biztosítható – erre épülhet jövőnk is. Az évtizedek során az építészet szentélyévé emelkedett épület nélkül saját kulturális kötődését veszti el építészetünk. Az Ötpacsirta utcai MÉSZ székház az építészek egységének, a magyar építészet műhelyének a szimbóluma. Olyan folyamatossággal, amely már megérdemli a történelmi jelzőt, építész nemzedékek számára ez lett a HELY.

Az épület elvesztése, intézményeik helyének megváltoztatása az építészek – amúgy is meglehetősen törékeny – egységét veszélyezteti. Bárki, bármely építész közösség kiszorulásával a magyar építészet válik szegényebbé, ami egyben azt a széles körű társadalmi elfogadottságot is veszélyezteti, amit ebben az épületben épített fel a Magyar Építőművészek Szövetsége.

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága várakozással tekint, a Magyar Építészeti Múzeumi és Műemléki Dokumentációs Központ évtizedes hiányokat pótló kialakításának és egy új, távolabbi célokat is szolgáló Építészeti Központ létrehozásának szándékára, ez azonban nem járhat meglévő és eredményesen működő intézményi helyszín megszüntetésével. Különösen nem úgy, hogy a tervezett központ létrejötte csak egy távolabbi időpontban válhat valósággá. Az ICOMOS MNB ezért is köszönti és egyetértőleg támogatja a Magyar Építőművészek Szövetségének az épületért való kiállítását, amikor „kinyilvánítja, mindent megtesz a jelenlegi Építészek Háza megtartásáért, hogy a magyar építészet jelképévé is vált emblematikus épület hosszútávon is a magyar építőművészetet és kultúrát tudja szolgálni.”

2024. február 27.

ICOMOS

Magyar Nemzeti Bizottság

Elhunyt Dr. Végh András (1964-2024)

2024. február 1-én, hosszú, súlyos betegség után elhunyt Végh András történész-régész, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészettudományi intézetének tanára, korábban a Budapesti Történelmi Múzeum Középkori Osztályának munkatársa, majd 2016-2020 között a Vármúzeum igazgatója. Személyében a magyarországi középkorkutatás középnemzedékének egyik kiemelkedő egyéniségét veszítettük el, akinek munkássága már életében megkerülhetetlen volt a hazai és a nemzetközi történettudományban és régészetben.

1983 és 1988 között Kubinyi András professzor tanítványaként középkori régészet- történelem szakon végzett az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Már 1987-től a Budapesti Történelmi Múzeum régészeként dolgozott és az azt követő közel három és fél évtizedben kutatói munkássága központjában mindvégig a középkori Buda, a királyi palota, a Várnegyed és a Viziváros állt. Már szakdolgozatának témáját is egy, a palotában előkerült különleges leletcsoport, a késő középkori idomtégglák feldolgozása képezte, majd az ELTE medievisztikai doktori iskolájában 2003-ban megvédett PhD-disszertációjának témájául Buda

középkori topográfiáját választotta. Mindkét munkája – 1998-ban, illetve 2006-2008-ban – könyv formájában is megjelent, s ezek a 2015-ben a Magyar Várostörténeti Atlaszok sorozatban napvilágot látott Buda-kötettel együtt a hazai középkorkutatás különösen jelentős eredményének számítanak, melyeket bizonyára még kutatók számos generációja fog alapműként forgatni.

Mindezek mellett rendkívül nagyszámú további tudományos publikáció, magyar és idegen nyelvű kutatási jelentés, konferencia-előadás és tanulmány fűződik nevéhez. Ezek egy részének témáját az általa a középkori budai polgár város és a Viziváros területén az 1990-es évektől végzett leletmentések és feltárások, az anyagi kultúra ennek során napvilágra került emlékei szolgáltatták, de különösen behatóan foglalkozott az itt állt egyházi épületekkel, a középkori királyi palota építészeti vonatkozású leletanyagával, továbbá az 1974-ben előkerült gótikus szobrokkal is. Széleskörű építészettörténeti, művészettörténeti tájékozottsága kiemelte régész kortársai közül, nem véletlen, hogy hosszú ideig a Budapesti Történeti Múzeum középkori kőfaragvány-gyűjteményének vezetőjeként ő gondozta a főváros egyik legjelentősebb építészeti emlékanyagát. Szakirodalmi munkássága harmadik csomópontját a várostörténeti kutatások képezték, melyek eredményeiről rendszeresen számolt be hazai és külföldi konferenciákon – Párizstól Jeruzsálemig. Munkásságában aligha választható el egymástól a történész és a régész, egyformán jártos volt az oklevelek, a középkori kerámiaművesség, a gótikus és a reneszánsz kőfaragás világában.

Életművének fontos része, hogy muzeológusként a Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeumának számos kiállítása rendezője vagy társrendezője volt. Ezek közül ki kell emelni az 1992-ben megnyílt Gótikus szobrok a budai királyi palotából, illetve a 2012-ben készült Budapest fény és árnyék – a főváros 1000 éves története című állandó kiállításokat, a 2008-as Hunyadi Mátyás, a király, a 2015. évi Mátyás-templom, s különösen az utolsó, 2018-ban megrendezett Szívmelengető középkor című időszak bemutatót, mely utóbbi a magyarországi középkori és kora újkor kályhacsempe-művészet első látványos szemléje volt. Külföldi kiállítás-rendezései közül feltétlenül megemlítendő a firenzei San Marco Múzeum *Mattia Corvino e Firenze* című tárlata. Kurátori és katalógus-szerkesztői munkája elismeréseként két alkalommal is *Opus mirabile* díjban részesült – s tudományos teljesítményéért már 2009-ben megkapta a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat Kuzsinszky Bálint-díját.

Múzeumi munkája fontos részének tekintette a tudományos ismeretterjesztést. Nem csupán az egyes kiállításokon tartott rendszeres vezetést, de gyakran szervezett sétákat is – többek között az *Ars Sacra* Fesztivál vagy a Szembenézés Alapítvány rendezvényeinek keretén belül – a budai vár középkorának nem csupán építészeti, de etnikai-vallási sokszínűsége bemutatására.

Bár már az egyetem elvégzése után is felmerült benne, hogy a tanári pályát válassza, erre végül csak 2013-tól vállalkozott. Ekkor Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészettudományi Intézetében kapott docensi megbízást, ahol – hosszú ideig múzeumi munkája mellett – a középkori Magyar Királyság anyagi kultúráját oktathatta hallgatóinak. Számos szakdolgozat és PhD-disszertáció témavezetője volt, s évekig tanátsatást vezetett a balatonszemesi pálos kolostorban. Egy további fényes egyetemi karrier lehetőségét vette el tőle a gyilkos kór – már habilitációs dolgozatát is beadta betegsége elhatalmasodása előtt.

Mind múzeumi, mind egyetemi kollegái és hallgatói között nagy tiszteletnek és szeretetnek örvendett, igazi csapatmunkásnak, közösségi embernek számított, nyitottsága, segítőkészsége közismert volt. Aligha vitatható, hogy ott van a helye a középkori Magyarország művelődéstörténete legkiválóbb kutatói között.

Feld István

A zsámbéki romtemplom és jövője

Több szakmai írás jelent meg az elmúlt évben a rom és környezetének hasznosításával kapcsolatos pályázat kiírása és elbírálása óta elsősorban az Élet és Irodalom hasábjain. A jobb tájékozódás végett közöljük az ott megjelent írásokat időrendben és a végén utalunk az egyéb nyomtatott írások elérhetőségére az online térben is azzal, hogy az Építészfórumon számos terv ismertetése olvasható, valamint az online sajtóban is jelentek meg a rommal kapcsolatos egyéb cikkek, ismertetések, vélemények.

Remélhetőleg ezzel is hozzájárulunk a tagság jobb tájékozódásához és emlékeztetőül megjegyezzük, hogy az ICOMOS Híradó tavalyi 4-5. számában olvasható az ICOMOS MNB állásfoglalása és az azzal kapcsolatos szakmai reakcióra (Buzás Gergely archeologia.hu weblapon közzétett írása: „A zsámbéki rom és az ICOMOS”) adott válasza is. A rommal kapcsolatos további fejleményekről is tájékoztatást adunk a későbbiekben. Nagyon reméljük, hogy az elkövetkező tényleges lépések csak megfontolt előkészítéssel, a rom és környezete értékeinek maximális figyelembevételével fognak megtörténni.

A zsámbéki romtemplom - káapé

ÉLET ÉS IRODALOM - PÁRATLAN OLDAL - LXVII. évfolyam, 22. szám, 2023. június 2.

Kiírták a pályázatot *A zsámbéki öregtemplom és környezetének megújítása* címmel. Azóta csak ennek a részleteit ismertette néhány internetes fórum, és különösen a bulvársajtó lelkesedett, hogy végre felépül, és ismét szép lesz. Viszont sehol egy igazi szakmai megnyilvánulás „a rom védelmében”, mindenki megszeppenve hallgat és vár. Igaz, az induláshoz a pénzt a templom rekonstrukciója címén kapta az önkormányzat, ami már sok mindent előrevetített. Ráadásul a Kisfaludy Program keretében, s ez is beszédes, leginkább abból a szempontból, hogy akkor működő templom, rendház, turisztikai desztináció, attrakció és legfőképpen önfenntartás szükséges. Ehhez kell méretezni mindent, legalábbis a kiírás alapján. Közben a nevelésesen kevés két hónapot kitölték egészen augusztus végéig. Hát igen. A mintegy 800 oldalas, dicséretesen alapos előtanulmány megértése – amely a rom történetét és állapotát az eddigi legteljesebb módon ismerteti – nem kevés időt vesz igénybe. Sajnos a benne foglalt és őszintén feltárt problémák, műszaki kérdések megoldására az elmúlt sok évtized sem volt elég. Erről alig szól a kiírás, mint ahogy sok minden másról sem, vagy nem úgy, ahogy Zsámbék esetében kellene.

A romtemplom kifejezés elvéve szerepel benne, nehogy ennek itt valami különös, netán szimbolikus jelentősége legyen. Inkább a helyben elterjedt öregtemplomot emlegetik, amin mégsem egy rakás romot kell(ene) érteni, noha tulajdonképpen arról van szó. A kiírás legalábbis csak ennyire értékeli a romot, és nem sok szót fecsér a „rommá lett rom” esztétikai és történeti jelentőségére, hiszen az együttest romként ismertük meg, így vált a köztudat részévé már közel 150 éve. A kiírás szerint röviden: volt egy szép középkori templom, majd az átépült évszázadok múlva, aztán jött a török, aki szintén rontott rajta, s utána a földrengés. Ekkor végleg otthagyták, s csak a kőanyagért jártak vissza, mígnem jó része elpusztult. A XIX. század végén felismerték értékeit, és megbízták Möller Istvánt, hogy csináljon már valamit, nehogy végleg eltűnjön. Most meg romhalmaz, ami ugyan szép, de így semmit nem ér.

Viszont jött Möller és valóban csinált valamit, de olyat, ami azóta is példaadó, s több mint egy évszázada iránymutató, nemcsak nekünk, hanem szerte a világban. Rendkívül kevés pénzből alapokat erősített és pincéket tömedékelt, mert rájött, hogy a templomdomb össze van furkálva. A maradék pénzből pedig, ahol egyértelműen tudta a maradványokból, hogyan nézett ki a templom, ott kővel egészítette ki, ahol

viszont nem maradt elég műforma, viszont a falak stabilitása megkövetelte, ott csak annyit és oly módon tett hozzá, s ráadásul merész, minden archaizálást nélkülöző geometriával, amennyi a megtámasztáshoz kellett. Ennyire tellett akkor, és a rom megmenekült a teljes pusztulástól, így ma is áll. Ennek az értékét az sem csökkenti, hogy később felmerült a rom kiépítése is, de józanul akkor sem tették meg. Persze évtizedek múlva ismét kellett rajta javítani. Lux Kálmán és Géza feltárta a kolostort, és betonnal készített egyes kiegészítéseket a harmincas évek végén, majd a második világháború után a torony javítása, aztán kisebb beavatkozások következtek. Az ötvenes évek végén a Múzeum professzorainak felajánlása a templomrom acél-üveg szerkezetű fedéssel való kiegészítésére egy makettig jutott csak el. Akkor Major Máté az egész ország figyelmét hívta fel és hangsúlyozta a rom egyediségét, a kibontakozást pedig Dercsényi Dezső egyengette. Major cikke szerint: „...teljesen épen maradna a mai rom-állapot szoborszerű szépsége, és a »hitelrontás« vádjának még az árnyéka sem férhetne az újjászülető műhöz”. Ez a szempont a mostani kiírásból mintha teljesen hiányozna. Sőt, aki elolvassa, meglepődhet azokon a követelményeken és ajánlásokon, amiket a kiírók tesznek. Tévedés ne essék, nem arról van szó, hogy a több mint száz éve magára hagyott rommal nem kellene foglalkozni, de egy biztos: az egész együttes romként, Möller általi kiegészítésekkel együtt lett műemlék, és azóta is ez dominál rajta, bármennyit és bárhogyan tettek is még hozzá később. Így ismerik itthon és szerte a világban. Ha ez eltűnik, akkor már másról beszélünk, és szegényebbek leszünk az ország egyik szimbólumával, ami nemzetközi szinten is elismert. Nem lenne jó a füzéri és diósgyőri várromok után a zsámbéki romtemplomot is elveszítenünk.

Még egyszer a zsámbéki romtemplomról - Róth János

ÉLET ÉS IRODALOM - VISSZHANG - LXVII. évfolyam, 24. szám, 2023. június 16.

Az *ÉS* június 2-i, a Páratlan oldalon olvasható – kápé aláírású bejegyzése hiányolja a pályázati kiírással kapcsolatos szakmai megnyilvánulásokat. Joggal teszi, bár június 2-án a Régi Épületek Kutatóinak Egyesülete (RÉKE) alapos szakmai állásfoglalást hozott nyilvánosságra, és az ICOMOS is foglalkozik a témával.

Gyakorló építészek általában örömmel üdvözölnék minden tervpályázati lehetőséget. Különösen manapság, amikor az országos jelentőségű feladatok megoldását kiemelt állami beruházásként, az építészek közötti verseny megkerülésével, egyéni alkuk során rendelik meg. (Lásd a Budai Vár újabb díszleteit.) Másrészt pedig új építésznemzedék toporog tudása és újszerű látásmódja, sőt megélhetése érvényesítéséért.

Fentiek szerint a pályázati lehetőséget üdvözlöm! Örülök annak is, hogy a kiíró szerint tényleges funkciót szándékoznak megvalósítani a romtemplom megőrzése érdekében. Azt már kétlem, hogy a turizmus fejlesztése lenne a kulturális értékmentés és a műemlékvédelem legfőbb mozgatója. Különösen azon a módon, amit a kiírás sugall, sőt előír, vagyis a visszaépítés (a várak esetében már bemutatott, zömében kicsinyes, parvenü) módszerével. A kiíró szándéka tetten érhető a zsúri összetételében is. A zsűritagok zöme a visszaépítések (Visegrád, Diósgyőr) ismert építésze vagy a kiírás által sugallt megoldás híve. A pálya erősen egyfelé lejt, mintha a pályázat alibi lenne egy meglévő terv realizálásához. Mégis arra biztatom építész kollégáimat, hogy tegyenek erőfeszítést a kérdés megoldására, akár a sugallttól eltérő ellenterv elkészítésével is.

A zsámbéki öregtemplom és környezetének megújítása címmel kiírt pályázat hamarosan a végéhez közeledik. Mégis sok szakemberben ott van a bizonytalanság, hogy a kiírók nem kellően mérlegelték az elvárásokat, és a már évszázadok óta romként ismert együttes – felgyorsult pusztulása ellenére – olyan mértékű változásnak néz elébe, amivel jóvátehetetlen veszteség érheti a páratlan táji/történeti és egyben műemléki értékű együttest, nemcsak Zsámbék szempontjából, hanem a magyar és nemzetközi közvélemény megítélésében is. Hazai szakmai szervezetek is hangot adtak aggályaiknak. A pályázati kiírás egyes pontjait figyelembe véve a rom együttes állapotán és történetén keresztül néhány gondolattal érdemesnek tűnik az ismeretek elmélyítése.

A pályázat előkészítéseként már tavaly augusztus végére elkészült a mintegy 800 oldalas tanulmány, amelyben a számos szakembert tömörítő tervezőcsapat történeti, műszaki, restaurátori szempontból elemezte a rom és környezetének állapotát, valamint az eddig készült beavatkozásokat, és ismertették a fellelhető forrásokat, amivel a kiírók a pályázók munkáját kívánták segíteni. A pályázati kiírásban viszont – természetesen a templom egyedülálló értékeinek megmentése érdekében – olyan mértékig meghatározták az elvárt funkciókat és az együttes végső állapotát, amivel szinte eldöntötték a rom „jövőképét” is, sőt szinte egyedüli megoldásként a teljes visszaépítést rögzítették, mint a legfőbb bírálati szempontot a benyújtandó tervekkel kapcsolatban. S ahelyett, hogy a romtemplom további állagromlásának megakadályozására és kulturális/turisztikai/egyházi célú hasznosításának elősegítésére, valamint fenntartásának és megközelíthetőségének biztosítására kértek volna tervezői ötleteket, nem kizárva ezzel az egyébként – a kiírók által is – egyedülállónak és páratlannak kikiáltott, Zsámbék jelképének számító rom romállapotban való megőrzésének esetleges módzatait, a kiíró jelentősen megkötötte a tervezők mozgásterét, túlzottan befolyásolva az alkotói fantáziát, a tervezői szabadságot. A kiírás szerint szinte üdvözítő megoldásként a rom mintájára korábban (1933) felépült Lehel téri templom által képviselt formai teljesség lenne az elvárás. Csak az eltérő véleményen lévő és „önfeláldozó” tervezőkön múlik, hogy végül a kiírással ellentétes terv is beadásra kerül-e, mint ahogy Róth János javasolta (*Még egyszer a Zsámbéki romtemplomról*, *ÉS*, 2023. június 16.).

A turisztikai kínálat növelését szolgáló beruházás előkészítésére és így a pályázat kiírására az 1720/2020 (XII. 30.) kormányhatározat alapján kijelölt Zsámbék Város Önkormányzata a Magyar Turisztikai Ügynökségen keresztül, a Kisfaludy-program keretében kapott lehetőséget és 300 milliós (!) forrást, ami abból a szempontból is beszédes, hogy így a turisztikai desztináció, a kulturális attrakció, az egyházi élet és legfőképpen az önfenntartás hangsúlyozása került főként előtérbe. A kiírás szerinti rendkívül bonyolult és összetett program teljesítésére előzetesen csak két hónapot adtak volna, majd – talán felismerve ennek teljesíthetlenségét – ezt gyorsan korrigálva további két és fél hónappal hosszabbították meg a magas szaktudást és komoly elmélyültséget igénylő munka beadási határidejét. Viszont minderre csak 25 milliós keretet biztosítottak összedíjazásként, azzal, hogy az első díjas terv összesen hétmillió forintot kaphat. A feladat ismeretében, figyelemmel a rom együttes kulturális és történeti jelentőségére, ez végtelenül alacsony összegnek tűnik a hazai pályázatok gyakorlatában is.

A kiírást követően előbb a bulvársajtó és az internetes média már-már a teljes újjáépítést tényként kezelendő lelkendező cikkei jelentek meg, majd rövid írást közölt az *ÉS* a rom védelmében a páratlan oldalon (*A zsámbéki romtemplom*, június 2.). Végül megszólaltak a műemlékvédelmi szakma elismert

képviselőit tömörítő szervezetek is, noha korábban mintha feszült várakozás övezte volna részükről a már beharangozott elképzelések nyomán tényleg megfogalmazott pályázati elvárásokat. Véleményt közölt a Régi Épületkutatók Egyesülete (www.epuletkutatas.blogspot.com), majd ajánlást tett közzé az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága is (www.icomos.hu). Mindkét szervezet a premontrei romegyüttesnek a környező tájjal összeforrt ikonikus megjelenését mint Zsámbék történetének elválaszthatatlan részét és a magyar, illetve nemzetközi építészettörténetben elfoglalt kiemelkedő szerepét, dokumentumértékét emeli ki. Továbbá a romnak a „romszerűségében” látják a történelem lenyomatát és műemléki értékét, ami a maga valójában teszi lehetővé az építési periódusok szakszerű vizsgálatát és értékelését. Hangsúlyozzák, hogy a tervezett funkció nagysága semmiképpen nem egyeztethető össze a kolostor egykori lehetséges méretével és tömegével, illetve korabeli használatától is jelentősen eltér, ezért ennek felülvizsgálatát javasolják. Ugyanakkor az sem bizonyított, hogy ezzel megoldhatóak-e a fenntartási kérdések. Természetesen kitérnek az idő múlását magukon hordozó romok szakszerű – és az utóbbi két évtizedben abbamaradt – állagvédelmének fontosságára, és a romállapot fenntartását a konzerváláshoz és statikai biztosításhoz szükséges értelmező hozzátételek segítségével javasolják megoldani. A tervezett funkciók felülvizsgálata mellett a valóban szükséges kulturális használat biztosítása a környező területek rendezésével valósítható meg.

A pályázati kiírás egy kis összefoglalót is tartalmaz, csak hogy ez eléggé felemásra sikerült. Hasznos viszont, ha rögtön meg is mondják, milyen irányban gondolkozzon a pályázó, s ehhez elég sok muníciót adtak, bár néhol kissé ellentmondásosan. A templom és kolostoregyüttes történetét röviden érintve ismertetik a múltat, legkevésbé időzve a romállapot több mint két és fél évszázadánál. Így alig kap hangsúlyt, hogy az 1763-as földrengés által jelentősen megrongált romegyüttest a XIX. sz. során a betelepülő lakosság kőbányaként használta, így további komoly károk keletkeztek. Emiatt a század végén megbízták Möller Istvánt, a Műemlékek Országos Bizottsága (MOB) fiatal építészt, hogy a rom további pusztulását akadályozza meg. Möller akkori beavatkozása azóta is példaadó, s több mint egy évszázada iránymutató szerte a világban. Az általa használt merész, minden archaizálást nélkülöző geometriával kialakított téglafalak és ferde támaszok nemzetközi megítélésben is a romkonzerválás metodikájának megalapozását jelentették. A rom ennek köszönhetően akkor megmenekült, s noha még többször kellett beavatkozni, a fő koncepció, vagyis a festői rom látványa a kisebb-nagyobb hozzátételek ellenére máig fennmaradt. Ennek értékét az sem csökkenti, hogy Möller később – élete végén – a kiépítést szorgalmazta, majd ennek a MOB általi elvetését követően tervezte meg a Lehel téri templomot, a zsámbéki mintájára. A romra fordítható összegek a háború után is csak korlátozottan álltak rendelkezésre, így jelentősebb állagmegóvásra nem került sor, ezért Fényi Ottó, egykori premontrei szerzetes kezdeményezésére a műegyetem professzorainak vezetésével alakult tervezői kollektíva acél-üveg fedésű védelmet javasolt, de ez csak egy makett formájában vált ismertté 1959-ben Major Máté figyelemfelhívásával. Eszerint „...teljesen épen maradna a mai rom-állapot szoborszerű szépsége, és a »hitelrontás« vádjának még az árnyéka sem férhetne az újjászülető műhöz”. A folytatás anyagiak hiányában akkor is elmaradt.

A 80-as évek végén, a Möller-féle beavatkozás méltóan megünnepelt centenáriuma után, a több évig tartó, dr. Valter Ilona által irányított ásatások lezárását követően, az OMF szakemberei, élükön Sedlmayr Jánossal, újra hozzáláttak a tervezéshez. Ekkor több fázisban megerősítések, kiegészítések és konzerválási munkák folytak, s ezzel együtt a rom alatti pincék feltárása és tömedékelése, valamint a dombot körülvevő támfalak felmérése és megerősítésük tervezése is folyt, amíg a munkák teljes

felfüggesztése a kétezres évek elején véget nem vetett annak a folyamatnak, ami a rom állagmegóvását, konzerválását és értelmező kiegészítését tűzte ki célul. Az akkori tiltakozások jó része azt kifogásolta, hogy egyáltalán bármilyen hozzátétel történik a romhoz.

A romtemplom az utóbbi évtizedekben, mint a legszebb rom vonult be a magyar köztudatba, és ha valamiért felkeresik Zsámbékot, az biztosan főként a romegyüttes és annak megkapó tájképi környezete miatt van. Már messziről közelítve a településhez feltűnik a domb oldalát uraló rom lenyűgöző látványa. Ha nem autóval megy fel valaki a romhoz, hanem a templomdombot körbeölelő utcák közötti lépcsőn, úgy lépcsőről lépésre haladva keríti hatalmába a romjaiban is lenyűgöző, korának egyik legjelentősebb egyházi emlékét elevenen hirdető, a még jelentős részben eredeti remekmű, amit – ha valaki alaposan körbejár – vélhetően sose felejt el.

Való igaz, hogy a gyalogos megközelítés utolsó állomása lett volna a már 1976-ban megtervezett, de anyagiak miatt csak papíron maradt fogadóépület a templomdomb alatt, amire azt követően sem volt forrás, és pótlása fájón hiányzik a rom és környékének kulturált fenntartása érdekében. Az is igaz, hogy a rom legutóbbi kiegészítési munkái több szempontból sem sikeresek, bár egy részük biztos, hogy a fennmaradása érdekében készült, de a kőkonzerválási munkák és a rendszeres karbantartás abbahagy(at)ása már szinte megbocsáthatatlan az utókor szemében, mivel a szabadon lévő kövek felgyorsult állagromlása valóban kritikus szintre jutott. Szintén szerencsétlen a ronda kerítés, amit 60 év alatt nem sikerült sem karbantartani, sem pedig valami másra lecserélni, és nem valósult meg a körbejárhatóság a megerősített támfalakkal sem. Az utóbb kiépült autós megközelítés miatt a rom mellé kigondolt fogadóépület is csak elképzelés maradt. Emellett még számos tekintetben tisztázatlanok a Lux Kálmán és Géza által feltárt kolostor maradványai is, az egykor még üdvöztetőnek tűnő, tönkrement betonlepenyével a kerengő falai felett. A kolostor egykori pincéje, majd az ebből kialakított és egyre bővülő kőtár, noha a 80-as években készült el, sajnos mára beázik (a teteje csak részben van lebetonozva). A kőtöredékek folyamatos szaporodása Tafferner Antal korábbi gondnoknak köszönhető, aki minden környékbeli építkezésről begyűjtötte a templomhoz tartozónak vélt faragott köveket. A kőtár tetején áll egy imaszámolyt idéző kőtömb (Melocco Miklós műve, 1989), rajta Möllertől származó idézetekkel.

Mit lehet ilyenkor tenni? Ez a kérdés merül fel laikusokban, szakemberekben, helybeliekben és messziről jött külföldiekben. A kormány, a helyi önkormányzat, a premontrei rend, a tudományos világ tagjai, a civil műemlékvédelmi szervezetek (mivel hivatalos formáját már felszámolták) mind magukénak tekintik a romegyüttest, így sorsáról és a kitűzendő cél eléréséről közösen kellene gondolkodniuk. Ehelyett a kormány megbízta a helyi önkormányzatot, aki a premontrei rend képviselőivel karöltve kiírt egy pályázatot, amiről azt gondolja, hogy végre a szépséges Zsámbék (persze a rom miatt az) felkerül az ország turisztikai palettájára, és „*Budapest középkori színterű turisztikai helyszíne lesz*”. Az kissé félreérthetően szerepel az ismertetésben, hogy Zsámbék az egyike az „öt, úgynevezett bazilika típusú középkori kőtemplomnak, mivel ez romként maradt fenn, míg a többi, a különböző korábbi átalakítások nyomán ma is ép. Egyébként bazilika típusúnak ritkán nevezték a szakirodalomban, bár jól hangzik.

A pályázati program szerint akcióterületként kezelendő a teljes templomdomb területe, amire a tervezendő összterület miatt szükség is lehet, de korábban a régészeti feltárás csak a templom és a kolostor területét érintette. Lehet, hogy itt nem is számolnak semmilyen régészeti jelenséggel? A kiírás

alig érinti az egész domb, mint alépitmény problémáit, amiket az elmúlt 30 évben sem sikerült megnyugtatóan rendezni, és csak bizonyos pontokon történt meg a szükséges beavatkozás. A domb alatt lévő természetes üregek és utólag létesült pincék, valamint a fél tucat szomszédos telket érintő támfalrendszer megerősítése és bizonytalan műszaki állapotának javítása nélkül semmilyen újabb tehernövekedés nem képzelhető el.

Ugyan vannak elképzelések, hogyan nézhetett ki a kolostor (több periódusára is készült látványterv), de az is kérdéses, melyik időszakban mekkora is volt valójában. Analógiák persze, és fantázia is van bőven, de a zsámbéki kolostorról – a templom északi tornyának oldalfalán megmaradt néhány csorbázaton kívül – szinte semmit nem tudni, magassági értelemben végképp nem. Így kellően bizonytalan a templom számos részlete, amire a kiírás a bizonyíték, amelyben a templom befejezéséhez szükséges egyes jelentős építményrészek tekintetében a *„lehetséges.. nagy biztonsággal feltételezhető.. minden bizonnyal.. talán.. valószínűsíthető”* stb. kifejezések adnak a továbbtervezéshez vajmi kevés támpontot. Ehhez még hozzájárul, hogy a művészettörténeti értékelés szerint bizonyos műformák és építészeti kérdések csak a templom beállványozása utáni helyszíni vizsgálattal tisztázhatók. Akkor miről is beszélünk addig? Miért nem lehetett a részletes előkészítő anyagot széles körben ismertetni és megvitatni? Esetleg kikérni a szakmai közvélemény álláspontját? Mit szólnak például a zsámbékiak? Megannyi kérdés, amiknek a félresöprése csak azt erősíti, hogy a kiírók feltett szándéka az általuk megfogalmazott egyetlen végcél létrehozása, vagyis egy teljesen kiépített, funkcionálisan berendezett, rettentő sok új beépítést igénylő állapot elvárása.

A kiírás bátran szögezi le, hogy *„a beavatkozás során létrejövő alkotás új építészeti entitás, [valamint] a tervezőtől nem elvárás, hogy az egykori építészeti részletek tekintetében sejtéseket fogalmazzon meg”*. Továbbá *„a rekonstrukció kiterjed a térrekonstrukcióra és az anyaghasználatra, de teret enged az új funkcionális követelményekből adódó építészeti döntések mellett azon részletek tekintetében, amelyek a tudományos dokumentáció alapján nem egyértelműen határozhatóak meg”*. Tehát semmi bizonytalanság, azt is be kell tervezni, amire semmilyen tudományos támpont nincs. Sőt a tervezői kérdésekkel kapcsolatban válaszként elhangzott, hogy Möller kiegészítéseinek megtartása tervezői döntés. Tehát akkor egyesek szerint az nem része a műemléknek? Pedig máshol a kiírás felhívja a figyelmet, hogy a pályázó az összes létező műemléki követelményt és jogszabályt tartsa be, és egyúttal a rom a középkori rendi építészethez méltó felépitményt és környezetet kapjon.

Az építészeti program a tervezés szellemiségét az alábbiakban fogalmazza meg: *„Elvárás, hogy a tervezett épületegyüttes jelenítse meg azt a történelmi, szellemi és kulturális kontextust, amit a romtemplom képvisel sok évszázados múltjával. Nyugodt, határozott, múltó divatoktól mentes formálásával adjon példát a környezetével hosszú távon harmóniában létezni képes építészetre, legyen figyelemmel a templomrom településképi, táji megjelenésére, kontextusára is, valamint az épület történetiségére...”* Itt mintha mégis a rom látványa kapna szerepet. Mindezek figyelembevételével szinte gyerekszerűnek látszik az előírt pályázati tervek elkészítése.

Kié a zsámbéki romtemplom? - Torma Tamás
ÉLET ÉS IRODALOM - MŰBÍRÁLAT - ÉPÍTÉSZET - LXVIII. évfolyam, 1. szám, 2024. január 5.
(A zsámbéki romtemplom újraépítése)

Ha a kiírók között ott az önkormányzat, akkor nyilván a terület az övék... De kié a templom? Pontosabban a templomrom, hiszen környékével együtt ez sokkal több mint egy középkori rom, festői rom, a középkori magyar templomépítészet legszebb romja, ami szinte szoborrá nemesedett, ahogy ül a tájban. Ha valakik (nevezzük most ezeket a magyarokat eufemisztikusan turistáknak) eljönnek Zsámbékra, nem egy kiépült egyházi és látogatóközpont kedvéért jönnek, hanem azért az egész látványért, kisugárzásért, meghitt egyszerűségért, ahogy a romegyüttes egyre növe, a zöldbe növe uralja a domb oldalát.

„2023. december 13-án, Zsámbékon Horváth László polgármester és Lánszki Regő, az Építési és Közlekedési Minisztérium építészeti államtitkára, országos főépítész bemutatották a zsámbéki öreg templom helyreállítására kiírt tervpályázat eredményeit, és átadták az első három helyezettnek, illetve a megvétel nyert pályaművek alkotóinak a díjakat. A pályázat első díját, a bírálóbizottság egyöntetű döntésével a Középülettervező Zrt. (KÖZTI) tervezőcsapata nyerte el.”

Ez a hír, és lássuk, ami mögötte van: mert van mögötte rengeteg ez-az, sok-sok történelem és műemlékvédelmi fordulat, örökös pénzihiány, romantikus romkultusz, az ideiglenesség állandósága, és legújában a politika, ami pályázati kiírás formájában jelent meg. Már az elején hozzáteszem, hogy nem tisztem és nem is akarom bírálni a nyertes tervet – lehet, hogy nagyon jó lesz (jó? szép? egyesek vagy többek meglegedésére szolgáló?), de ez majd akkor válik biztossá, ha megvalósul, és láthatjuk is, hogy a) valóban; b) útközben nem vesz új irányt; c) miután a saját szemünkkel láthatjuk, nem kell majd ingatni a fejünket. A többes szám első személyt rögtön el is hagyom, és egyes szám elsőbe váltok, hiszen nem úgy en bloc a magyarságnak tetszik vagy nem tetszik majd, hanem ezernyi érv mellett ezerféleképpen.

De vissza az idézetben rejlő becsomagolt imperatívuszokhoz. A pályázat a zsámbéki önkormányzat és a minisztérium nevére futott, továbbá turisztikai célokat is megcélóz, de valójában arról döntöttek, hogy a) a rom nem marad rom, hanem kipótolják/beépítik; b) valójában a premontrei rend temploma és rendháza lesz, amit 550 éve nem használtak, most viszont újra akarják.

Ha a kiírók között ott az önkormányzat, akkor nyilván a terület az övék... De kié a templom? Pontosabban a templomrom, hiszen környékével együtt ez sokkal több mint egy középkori rom, festői rom, a középkori magyar templomépítészet legszebb romja, ami szinte szoborrá nemesedett, ahogy ül a tájban. Ha valakik (nevezzük most ezeket a magyarokat eufemisztikusan turistáknak) eljönnek Zsámbékra, nem egy kiépült egyházi és látogatóközpont kedvéért jönnek, hanem azért az egész látványért, kisugárzásért, meghitt egyszerűségért, ahogy a romegyüttes egyre növe, a zöldbe növe uralja a domb oldalát.

Az ÉS-ben már Róth János és Klaniczay Péter is írt a zsámbéki romtemplomról (Róth János: Még egyszer a zsámbéki romtemplomról, 2023/24., jún. 16.; Klaniczay Péter: A zsámbéki romról – remélhetőleg nem múlt időben, 2023/33., aug. 18.), mindketten reménykedtek, sőt előbbi pályázott. Az optimizmus kincstári volt, hiszen már ők is látták a pályázatba rejtett valódi célokat. A kiírásban szereplő, sőt előírt visszaépítés sajnálatosan utal az elmúlt évek kissé megfutott várrekonstrukcióira – lásd Diósgyőr (Középkor betonba öntve, 2023/43., okt. 27.), Nagyvácszony. A szakmabeliek pedig olvashattak a sorok között is, mivel a zsúritagok zöme eleve a visszaépítések ismert képviselője volt.

Mintha a XXI. században megoldhatatlan technológiai feladat lenne a romkonzerválás... De nem, nem akarok állást foglalni a rom meghagyása mellett, hiszen még a nyertes terv kihirdetésénél tartunk.

És az utóbbi 150 évben is annyi nekirugaszkodás történt. Először 1889-ben Trefort Ágoston miniszter bízta meg a fiatal Möller István építészmérnököt állagmegóvási munkákkal, aki a korszellemmel ellentétesen nem átépítette, feldíszítette a zsámbéki templomromot, hanem restaurálta, azaz nem rontotta el az eredetét valami újjal, hanem az állagvédelmét biztosította. A festői rom ennek köszönhetően akkor megmenekült egy időre, ahogy később is, mivel a beépítésére fordítható tervezett összegek a valóságban mindig elolvadtak / kevésnek bizonyultak. A háború után állagmegóváásra került sor, 1959-ben egy acél-üveg fedést javasoló terv csak terv és makett maradt. A nyolcvanas évek végén több fázisban megerősítések, kiegészítések és konzerválási munkák jöttek, aztán a munkák teljes felfüggesztése 2000 után. Így jutottunk el a mához, amikor csak azt nem érzem, ha visszaépítik valami sosemvolt állapotba, az időtlenség metaforája helyett lehet-e majd erősebb egy bármilyen beépítés-metafora.

Ferkai András egy Facebook-hozzászólásában képeket gyűjtött Európa legszebb romtemplomairól Itáliából, Franciaországból, Angliából. A toszkán San Galgano, a basilicatai Grottole templom, a francia Abbaye de Beauport vagy az angol Whitby füves templomvázai is évszázadok óta állnak, és gyönyörűek a tájban. Talán így még jobban, mint ha „eredeti szépségükben” helyreállítják őket – írta.

Aztán az is lehetséges opció, hogy a sorsmintának megfelelően félbe marad az építkezés, mert a jövő egy bizonytalan pontján mégsem lesz elég a pénz, és akkor megszülethet egy újabb rom a romban, egy hibrid-rom, benne az összes természeti és emberi beavatkozás esetlegességének nyomával és korrétegével.

Möller István egyébként a harmincas években – élete végén – már a romtemplom kiépítését szorgalmazta, majd amikor a MOB (Műemlékek Országos Bizottsága, az akkori műemlékes hatóság) ezt elvetette, a romtemplom mintájára a pesti Lehel térre tervezett templomot – aztán még egyet a Kalocsa keleti szélén lévő eperöldi városrészbe.

Mégis kié a zsámbéki romtemplom, és mi is lesz vele? - Klaniczay Péter
ÉLET ÉS IRODALOM - PUBLICISZTIKA - LXVIII. évfolyam, 3. szám, 2024. január 19.

Torma Tamás nagyszerű írásához (*kié a zsámbéki romtemplom?*, *ÉS*, 2024/1., jan. 5.) kapcsolódva érdemes még néhány gondolatot felvetni. Főként, hogy néhány díjazott és megvett tervet bemutattak az interneten, illetve a Magyar Építész Szövetségben tartott pályázati ismertetőn.

Hogy kié a templom, ez már 1951-ben is kérdés volt. Akkor a Magyar Királyi Közoktatási Kincstár és a Műemlékek Országos Alapja volt tulajdonosként bejegyezve. Ez a romtemplom műemlékké nyilvánításához kellett, mégpedig abban az állapotában, ahogy akkor volt, vagyis Möller és Lux összes kiegészítésével együtt, eszerint azok is műemléki védelem alatt állnak. Persze nemcsak azért, mert a törvény így rendelkezik, hanem a műemléki, restaurálási etika és az Európában már azóta uralkodó konzerválási elvek miatt. Ezért is furcsa, hogy a pályázati kiírás, illetve a pályázók kérdésére a kiíró szerint Möller és Lux kiegészítéseinek megtartása csupán tervezői kérdés, vagyis akár el is bonthatók. Nosza rajta, el is bontja a tervezők többsége, hiszen ezekkel együtt nem lehetne szép, bazilikális

kialakítású, közel „eredeti” formájában rekonstruált templomot építeni, mint ahogy a kiírás szintén megkívánta. A kiírásról persze nem tudni, hogy kik alkották, de hogy bűn volt ilyen szinten megkötni a pályázók kezét, az biztos. Talán előbb-utóbb ők is belátják. Korábbi írásomban (*A zsámbéki romtemplomról remélhetőleg nem múlt időben, ÉS, 2023/33., aug. 18.*) hosszan ecseteltem a kiírás minden szakmai elvárással ellentétes feltételeit, így azokra most nem térek ki.

A templom alatti földrészlet, a 941 helyrajzi számú ingatlan állami tulajdon (ellentétben Torma Tamás felvetésével), és így maga a templom és a kolostorrom is. Sőt kiemelt jelentőségű nemzeti vagyonként szerepel a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény mellékletében (2. melléklet, III. pont, 13. alpont 24. sora). Már ameddig egy salátarendelet több századik paragrafusaként – nevesítés és indoklás nélkül – az adott sor hatályát nem veszti. Úgy, ahogy legutóbb tették a Magyar építészeiről szóló 2023. évi C. törvény 273. § (4) bekezdésében az edelényi és a sümegi kastéllyal. Nehogy valaki is (talán a képviselők többsége sem) tudja, hogy miről van szó. Igaz ugyanakkor, hogy csak 2027-ben lép hatályba ez a rendelkezés. Addig viszont még sok minden történhet szerencsére. Régebben még kizárólagos állami tulajdonban tartandó műemlékeknek hívták ezeket, de ez a megfogalmazás szép lassan szertefoszlott, mert akkor nem lehetne fokozatosan apasztani a listát. De ezek apróságok.

A zsámbéki önkormányzat jelenleg nem kezelője a romnak, de még ingyenes használati joga sincs feljegyezve az ingatlan-nyilvántartásban. A kezelői jog egyébként is egy sikamlós megfogalmazás, és sok csúsztatásra alkalmas. 1960-tól a Pest Megyei Idegenforgalmi Hivatal (PMIH) lett a rom kezelője az átvételi jegyzőkönyv szerint. Igaz, ebben még az is szerepel, hogy tulajdonjogot kap, de ez nyilván badarság. Majd évek múlva, miután semmilyen őrzési feladatot nem látott el, noha a belépőjegyet árusította, ismét felmerült, hogy ki legyen a rom kezelője. Még a helyi Új Élet Tsz is vállalta volna, de csak külön támogatás fejében. Hosszú évek közigazgatási vitája árán (kijelölő, majd visszavonó határozatokat követően) végül 1975-ben mégis a PMIH kapta meg a kezelői jogot, közben a Nemzeti Múzeum Visegrádi Múzeuma, az Országos Műemléki Felügyelőség és a Nagyközségi Tanács (NT) kijelölése is felmerült, de minden szervezet valamilyen okkal elzárkózott ettől. A 80-as években beinduló nyári játékok rendezését az NT szorgalmazta, és ennek kapcsán a rom kezelői joga is – a korabeli sajtó szerint 1985. január 1-től – hozzá került. Később, a 90-es évektől már a kincstár (ÁPV Rt., KVI) volt a gazda, nem is lehetett velük soha semmiről egyeztetni a gyakorlatban. Jelenleg az MNV Zrt. a vagyonkezelő.

A templom környezete bizony elég rendezetlen, nemcsak kertészeti szempontból, hanem a telekviszonyok tekintetében is. Ugyanis egyrészt a szomszéd alá nyúló pincék, üregek stb. ahhoz a telekhez tartoznak, ahonnan nyílnak, másrészt – a jelen esetben – a templomdomb alatti telkek „felkúsznak” a dombra, és némelyikük bizony alig néhány méterre ér véget jelenleg a templom nyugati homlokzata előtt, zavarva annak megközelítését és feltárulását. Nem beszélve arról, hogy a telekvég mifelénk mindig elég zavaros, hiszen a kaputól az látszik a legkevésbé. Itt viszont szinte fordított a helyzet. Fentről minden telekre belátni, és így egy nyitott könyv a templom alatti teleksor a látogatók előtt. Tehát nagy felelősség is egyben ott lakni. Van néhány szépen felújított ház, aminek a tulajdonosa nyilván a mostani, festői látványú, romos állapotú templom miatt vásárolt ott telket. Hogy ők mit gondolnak most, az rejtély. Egyáltalán mit gondolnak a zsámbékiak? Ahogy Torma is írja, a premontriek 550 éve hagyták el a területet, de akkor most miért is formálnak arra jogot, hogy kizárólag, vagy inkább perdöntően ők határozzák meg a terület jövőjét? Értem, hogy ősi földnek tekintik, és lelki, szellemi

kapcsolatuk van a páratlan helyszínnel, de hol vannak a pálosok, akik Mátyás alatt kapták meg a működtetés jogát IV. Sixtus pápa engedélyével. Ők csak ezután fognak felébredni és jelentkezni? Hiszen még a XVI. században is működtek benne. Sőt a templom és kolostor utolsó jelentős átalakítása nekik köszönhető. A korábbi templomot és kolostort több lényeges pontján ők módosították (É-i torony, rózsablak, refektórium stb.). Nehéz is szétválasztani a két korszakot, nemhogy kitalálni, mint ahogy a pályázati kiírók ezt elvárták.

Évekkel ezelőtt mondta nekem az egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkár, hogy akkor lesz pénz Zsámbékra, ha egyben fel is építjük működő templomnak, különben egy fillér sem. Hát itt tartunk. Vagyis a kormány a nemzet tulajdonáról csak úgy gondolkodik, mintha otthon a sajátjáról kéne döntenie, a szélesebb nyilvánosság és szakmai vélemények nélkül. Kérdés, hogy most végül kinek is a joga a templom dolgai és jövője felett ítélni.

Most mindenki az elmúlt 20 év tétlenségét okolja a rom állapota miatt, kijelentve, hogy csődöt mondtak a romkonzerválás eddigi módszerei, amiből annyi igaz, hogy örökre szólóan biztosan így van, de ilyen sehol sem állítanak szerte a világban, pedig többnyire a technika magas színvonalán oldják meg a kérdést. A kormány inkább a Magyar Turisztikai Ügynökségen keresztül adott 300 millió forintot az önkormányzatnak az öregtemplom és környezete rekonstrukciójának előkészítésére. Egyszer talán majd kiderül, hogy mire is költötték ezt, mert a pályázatra biztos nem ment el ennyi. A gyalázatosan alacsony pályázati összegek mellett (figyelembe véve a kérdés messze helyi szinten túlmutató voltát) a – mintegy 800 oldalas – előkészítő vizsgálat és a zsűritagok díjazása sem meríthette ki az összeget. De nyilván vannak még költségek bőven.

Jó 20 évvel ezelőtt – élen a városban élő neves szobrásszal – azon ment a vita, hogy egyáltalán egy téglát is odébb tenni micsoda bűn a páratlan szépségű és a tájat uraló romegyüttesen. Érdekes lenne tudni, hogy most mit is gondol erről. Akkor éppen kiegészítési és konzerválási munkák voltak folyamatban, de minisztériumi döntés nyomán a munka leállt, a kőművesek a vakolókanalat betették a vödörbe és hazamentek. Azóta semmilyen érdemi munka nem folyt a területen. Az érintett felek (egyház, önkormányzat, műemléki hatóság, minisztérium) közötti párbeszéd is megszakadt, noha volt két összejövétel, amelyet a helyi plébánia szervezett, de konkrét eredmény nélkül zárult. Most az akkori vitatott szakmai döntéseket figyelmen kívül hagyva nézzünk szembe a ténnyel, hogy tragédia volt magára hagyni a romot, mert tényleg hatványozottan romlik az állapota. De hogy ennek egyedül a már mindenki által ismert pályázati feltételeknek megfelelő újjáépítés és különböző – önfenn tartónak kikiáltott – funkciókkal való telezsúfolás az egyetlen megoldása, azt kétlem.

A pályázók nyilván nem tehettek mást, ha meg akartak felelni a kiírásnak, vérmérsékletük szerint megpróbálták ezt teljesíteni. Már aki mindenáron nyerni akart. Sok ilyen pályázat érkezett, díjaztak is belőlük jó néhányat. Vagyis szinte tarolt a templom valamelyik korszaka szerint visszaépített változat (több esetben a Lehel téren álló Árpád-házi Szent Margit-templom köszönt vissza). Készült még, sok egyéb tekintetben elképesztő javaslat, sőt a bulvársajtó még erre rá is licitált néhány végképp légből kapott ötlettel. Ne csak jelezzük, és ne más anyagból, hanem mindent bele, és mutassuk meg igazán, mit is tud a magyar virtus, hisz a javasolt térbeli rekonstrukciók már mindent igazoltak. Hát ezen csak csodálkozni lehet, ahogy valószínűleg a világnak szakmailag talán felkészültebb fele majd fog is, ha így elkészül valami.

Persze azért még a tengernyi funkciót is el kellett helyezni. Volt, aki az egész kolostort építette fel, mások csak részben, és a terület egyik pontján vagy a szélein próbáltak modern épületeket elhelyezni különböző indoklással. Egyesek még a templomot vagy a kolostort is alapincézték, s ezeket ugyan megdorgálták, de ennek ellenére néhányat megvételrel jutalmaztak. Ki tudja, miért? Más tervezők viszont komolyan gondolkodtak, és „értve” a romot, megpróbálták olvasni a sorok között. Bízta a józanabb döntésben. A zsűri is végül felülbírálta korábbi elvárásait, és tudomásul véve, hogy más út is létezik, mint a templomkiépítés vagy a rengeteg funkció, szintén megvételrel jutalmaztak néhány „másképp” gondolkodót. Ők a templomot konzerválták, főként szabadtéri használatra javasolva rendezték be, és csökkentett programhoz méretezték az új épületrészeket, amelyeket a meglévő kolostorépület felhasználásával vagy a terület szélein alakítottak ki. Nagy szerepet szántak a környező tájnak és a növényzetnek. Vagyis igazán mértéktaó, „energiatudatos” és „fenntartható” módon. Úgy, ahogy mifelénk ezt igazából a „szakma” el tudja képzelni. A templomról meg volt, aki azt nyilatkozta, hogy úgy kell bánni vele, mint a beteggel, vagyis állandóan gondozni kell. Ez tényleg egy újfajta hozzáállást kíván a jövőben. Az igen szépen kidolgozott győztes terv az elvárások teljesítésével, de érzékeny „műemlékes” hozzáállással tett javaslatot. A terv szakértője felkészült szakember lévén már bizonyított a szögligeti Szádvár maradványainak és az aszófői kövesdi templomrom szakszerű konzerválásával. Érdekes, hogy ezek nem jutottak Füzér, Diósgyőr és még sorolhatnám, miknek a sorsára, mert nyilván nem akarták. Nem hiszem, hogy a pénzhiány miatt. Ott megállt a hipotézis küszöbén, felismerve, hogy ez az egyetlen szakmailag hiteles út. Itt viszont kényszerűségből, dilemmáktól gyötrődve, de a rom belső kisugárzásának és jelentésének mélyreható ismeretét hangsúlyozva, részletes magyarázatot adott – a rom eltérő állapotú részeinek elemzésével és mérlegelésével kidolgozott módszer és technika alkalmazásával történő – az eredetit tiszteletben tartó – visszaépítés mikéntjéről. Ezt várták el tőle, s ezt maximális szakmai tudással próbálta teljesíteni. Mégis nagy kérdés, hogy a rom kibírja-e ennek a szerkezeti, anyagtani következményeit újabb veszteség nélkül. Az esztétikait már nem is említem. Sajnos nem valószínű, noha részletekbe menő restaurátori eljárások alkalmazását is előrevetítette. Így viszont részben a hitelesség rovására, a hamisítás terepére tévedt. Már csak abban lehet bízni, hogy a felvázolt munkamenet számos fázisából már az első, ami a rom még álló részeinek konzerválását és megerősítését jelenti, olyan hosszú ideig tarthat, hogy addig lesz még idő átgondolni a hátralévő tennivalókat. Reméljük, azért a dilemmák és bizonytalanságok ellenére, amiket a kiírók is elismertek, el tud indulni egy közös gondolkodás, ami véget vet az eddigi tétlenségnek, és józanabb program meghatározása felé viszi a romtemplom sorsát.

Zsámbéki Romtemplom - Roth János

ÉLET ÉS IRODALOM - VISSZHANG - LXVIII. évfolyam, 5. szám, 2024. február 2.

Karácsony előtt hirdették ki a *Zsámbéki Öregtemplom és környezetének megújítása* című tervpályázat eredményét. Ezzel, úgy tűnik, eldőlt az emblematikus rom sorsa. A 2023 áprilisában kiírt építészeti tervpályázat eredménye csak jelentős késedelemmel került kihirdetésre, valószínűleg a zsűrit is megosztó adekvát vélemények különbözősége miatt. A romtemplom tervezett rekonstrukciójának híre jelentős visszhangra talált a sajtóban, az *ÉS* is többször foglalkozott a pályázattal. A rekonstrukció és a turisztikai bővítés kapcsán az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága és a RÉKE (Régi Épületek Kutatóinak Egyesülete) nyilatkozatot adott ki, egyesek az ikonikus romjelleg elvesztését önmagában is elhibázott elképzelésnek tekintik, tartanak egy, a diósgyőri váréhoz hasonló „fiasótól”. A tervpályázat hivatalos célja (melyet a hozzáértők szerint a zsűri összetétele is megerősített) viszont a romok állagvédelmének

biztosításán túl a templom eredeti, liturgikus funkciójának visszaállítása (minél hitelesebb rekonstrukciója), kolostor és látogatóközpont építése volt.

A pályázat eredményének kihirdetése és egyes tervek az *Építészfórumban* történő közzétevése után jelent meg Torma Tamás *Kié a zsámbéki templomrom?* (ÉS, 2024/1., jan. 5.) című kritikája. Joggal teszi fel a kérdést, vajon nem egy újabb rom megvalósítására született-e most kormányzati döntés. A tervek nyilvános bemutatása és a zsűritagok álláspontjainak meghallgatása a Magyar Építőművészek székházában január 11-én történt. A hagyományoktól eltérően csak ismertetés zajlott, a népes közönség véleménynyilvánítására nem adtak lehetőséget!

Ahogy várható volt, a díjazott tervek (I. díj és 2 db III. díj) mindegyike a meghirdetett cél kielégítését javasolta, jelentős méretű templomrekonstrukcióval és középületet építve. Csak a megvett (Mention) 6 tervek között találtunk olyanokat, melyekben a műemlék együttesének restaurálása és környezetének rendezése úgy történik, hogy a romtemplom megújulása után – továbbra is romként – megőrzi páratlan artisztikus, történeti megjelenését, és domináns eleme marad környezetének a településképben, ill. táji megjelenésében.

A rekonstrukciós tervek korhű díszletek és látványok képeivel versenyeztek. Építészeti tartalmuk nagyrészt a fotorealisztikus ábrázolásban merül ki. Véleményünk szerint hitelességük nem helyettesítheti a középkori templomépítészet tényleges szellemiségét (mondjuk J. Duby, Huizinga szerint), a jelenkori premontrai elszánás nem találkozik a mai társadalom tényleges erőfeszítésével. A turizmus igénye hiteltelen. Ezért valós Torma kérdése.

Még egy építészeti tanulságot hangsúlyoznék, ahogy ezt ellentervünk az *Építészfórumon* történt ismertetésénél is tettem. A pályázati eljárást feltétlenül megfelelőnek tartom a mai, rendezetlenül kijelölt tervezőválasztás helyett. A fenti és a hozzá hasonló témákban a kétlépcsős pályáztatás vezethet eredményre. Ötletpályázatok, melyeken fiatalok vagy kisebb irodák is indulhatnak, alapozhatnák meg a zsámbékihoz hasonló komplex pályázatok eredményességét. Ha a kiírás elvárásai kevésbé lettek volna maximalisták, valószínűleg sokkal több pályázat érkezett volna, mint ez a 22 db.

A nyomtatott sajtóban megjelent további írások elérhetősége

<https://m.hvg.hu/360/hetilap360/2023/35/20233505magyar3> 2023.08. 30. HVG Hamvay Péter

https://m.hvg.hu/360/20230903_zsambeki_romok_visszaallitas_varepites_az_emlek_mas_HVG 2023.09.03. HVG Hamvay Péter

<https://magyarnarancs.hu/publicisztika/hogy-erdemes-es-hogyan-nem-atepiteni-a-zsambeki-templomromot-265943> 2024.02.25. Magyar Narancs, Zöldi Anna

<https://orszagut.com/kornyezet/epiteszet-muemlekvedelem-zsambek-premontrai-monostor-tervpalyazat-megorzott-rom-vagy-folepulo-mult-5558> 2024.03.01. Országút, Róna Katalin

Fotók a zsámbéki romtemplom 1959-1961 között tervezett konzerválásához és kiegészítéséhez készült maketről (készítette: Gáldi Gyula), amit az elmúlt években már restauráltak és a zsámbéki plébánián őriznek

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága 2024-ben is kiadja a Möller István Emlékérmét:

FELHÍVÁS

a 2023-as Möller István Emlékérem adományozására

- Az Emlékérem – évente egy – olyan személynek adományozható, aki jelentős mértékben hozzájárult a magyarországi, valamint az országhatáron kívüli, a magyar kultúrkörhöz tartozó műemlékek, építészeti örökség fennmaradásának biztosításához, szolgálta tudományos, oktatási, publikációs tevékenységével a műemlékek, az építészeti örökség vagy a műemlékvédelem érdekeit.
- Az Emlékérem adományozásának nem feltétele az ICOMOS tagság, de azonos érdemű jelöltek esetén az előnynek minősül.
- Posztumusz Emlékérem nem adományozható.

Kérjük, hogy az indoklással alátámasztott javaslatokat

2024. március 15-ig írásban juttassák el Nemzeti Bizottságunkhoz:

email: secretariat@icomos.hu

postacím: H-1113 Budapest, Daróczi út 3

Telefon: +36 70 709 0813 +36 30 439 2060

A javaslatokat hat tagú bizottság bírálja el.

A Möller István Emlékérem Bizottság tagjai 2022-től 2025-ig:

Fejérdy Tamás, Janotti Judit, Klaniczay Péter, Máté Zsolt, Schönerné Pusztai Ilona, Dr. Vukov Konstantin

Eddigi díjazottak:

2022: Mezős Tamás. 2021: Máté Zsolt. 2020: Prokopp Mária. 2019: Visy Zsolt, - Rendkívüli Möller István Emlékérem: Klaniczay Péter. 2018: Lampert Rózsa Hajnalka, - Nemzetközi Möller István Emlékérem: Bogusław Szmygin. 2017: Káldi Gyula. 2016: Schönerné Pusztai Ilona. 2015: Dr. Gerőné Dr. Sándor Mária. 2014: Valter Ilona. 2013: Harsányiné Vladár Ágnes, - Nemzetközi Möller István Emlékérem: Wilfried Lipp. 2012: Clevené C.Harrach Erzsébet. 2011: Tahi-Tóth Nándorné, - Rendkívüli Möller István Emlékérem: Winkler Gábor. 2010: Ágostházi László DLA. 2009: Balogné Ormos Ilona, - Jubileumi Möller István Emlékérem: H. Nándori Klára, Dávid Ferenc, Radványi György, - Nemzetközi Möller István Emlékérem: Szabó Bálint. 2008: Szabó László, - Nemzetközi Möller István Emlékérem: Alexander Balega. 2007: Dragonits Tamás. 2006: Vukov Konstantin. 2005: Koppány Tibor. 2004: Örsi Károly. 2003: Fejérdy Tamás, - Nemzetközi Möller István Emlékérem: Christoph Machat. 2002: Détsy Mihály. 2001: Zádor Mihály. 2000: Román András. 1999: Horler Miklós. 1998: Szakál Ernő.

Konferenciafelhívás

Kiszínesedő népi világ

Népi épületek díszítőfestése

Az ICOMOS MNBE Népi Építészeti Szakbizottsága 2024. szeptember 26–28 között *Kiszínesedő népi világ – Népi épületek díszítőfestése* címmel rendezi meg a XXIV. Békési Népi Építészeti Tanácskozást. A konferenciát a népi épületek színeinek, díszítőfestéseinek feltárása, kutatása, restaurálása témában szervezzük. Várjuk előadóként mindazok jelentkezését, akik a témakörben új kutatási eredményeiket szívesen megosztanák a résztvevőkkel.

A rendezvényre 2024. május 15-ig várjuk az előadó-jelöltek jelentkezését a nepiepiteszet@icomos.hu címre, amely 1500–2000 karakteres, 2 fényképfelvételt is tartalmazó rezümé megküldésével történik. Az előadás-tervezetek befogadásáról 2024. május 25-ig értesítjük a jelentkezőket.

Mivel a Tanácskozást követően – hagyományaink szerint – az elhangzott előadásokból konferenciakötetet kívánunk megjelentetni, a jelentkező egyben vállalja előadásának írásos, 25– 40.000 karakter terjedelmű, 5–10 illusztrációt tartalmazó tanulmányá szerkesztett változatának 2024. augusztus 31-ig történő leadását.

Pályázati felhívás

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Népi Építészeti Szakbizottsága
pályázatot hirdet

A múltját őrző ház – 2024.

címmel

A pályázat célja a hiteles népi építészeti értékek továbbélésének segítése azon hagyományos népi építészeti emlékek példaképként történő széleskörű ismertté tételével, ahol **a jelenkori használat, a hasznosítás, és a népi építészeti értékek megőrzése kiemelkedő színvonalon valósult meg**. A tájházak és bemutatóhelyek nem tartoznak ebbe a körbe.

A pályázatra védett műemlékekkel-, helyi védettségű épületekkel és semmilyen védelmet nem élvező, de értékes népi épületekkel egyaránt lehet nevezni. A pályázásnak nem feltétele, hogy a megvalósult állapot egy tudatos építészeti koncepció alapján jött-e létre, vagy a mindennapok változásainak folyamatában, egy új igény szerinti jó ízléssel történt átalakítással, berendezéssel alakult-e ki. Az elbírálás legfőbb szempontja, hogy a jelenlegi használat hogyan illeszkedik az eredeti funkcióhoz, illetve mennyiben segíti elő az emlék értékeinek védelmét - érvényesülését. Bírálati szempont, hogy milyen mértékben sikerült összhangot teremteni a történeti épület szellemisége és a kiegészítések között.

A múltját őrző ház-díj odaítélésére bárki tehet javaslatot a honlapunkon található adatlap kitöltésével:

http://www.icomos.hu/datas/multjat-orzo-haz/multjat_orzo_haz_adatlap_2024.docx

és a nepiepiteszet@icomos.hu címre **2024. május 6.** határidőig történő megküldésével. A javaslat megérkezését az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Titkársága elektronikus levél útján visszaigazolja. A kiírásnak nem megfelelő, hiányos, vagy határidő lejártá után érkezett javaslatokat a Bírálati Bizottság nem veszi figyelembe, azok anyagát nem őrzi meg, és nem küldi vissza.

A beérkezett javaslatokat az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Népi Építészeti Szakbizottsága e célra kijelölt Bírálati Bizottsága értékeli. A Bizottságban meghívott szakmai társszervezetek delegáltjai is részt vesznek. A Bírálati Bizottság a javasolt alkotásokat úgy terjeszti elő az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Vezetőségének, hogy döntését a XXIV. Békési Népi Építészeti Konferencián, 2024. szeptember 26-án nyilvánosságra hozhassa, s a Díjakat átadhassa.

A pályázattal kapcsolatos további információért kérjük írjanak nepiepiteszet@icomos.hu e-mail címre.

**ICOMOS Híradó,
a Magyar Nemzeti Bizottság közleményei
Szerkesztőség: H-1113 Budapest, Daróczi út 1-3
Telefon: +36 70 709 0813 , +36 30 439 2063
E-mail: secretariat@icomos.hu
Honlap: www.icomos.hu
Kiadja az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága
Felelős kiadó: Dr. Nagy Gergely**

HU ISSN 2062-4964 (Nyomtatott)

HU ISSN 2062-4972 (Online)

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság egyéni és jogi tagságával járó előnyök:

- informáltság a műemlékvédelem hazai és nemzetközi híreiről, eseményeiről, pályázatairól, ösztöndíjairól, stb. az ICOMOS elektronikus körlevelek, az ICOMOS honlap (www.icomos.hu), az ICOMOS Híradó és az ICOMOS News/Nouvelles ICOMOS révén
- ingyenes vagy kedvezményes belépésre jogosító tagsági kártya a világ számos múzeumába, műemlékébe, romterületére
- az UNESCO/ICOMOS Dokumentációs Központjának szabad használata